

TITELBLADZIJDE

Ontgroening en vergrijzing in Vlaanderen 1990-2050

Verkenningen op basis van de NIS-bevolkingsvooruitzichten

Edwin Pelfrene

**Stativaria 36
Oktober 2005**

Samenstelling

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Administratie Planning en Statistiek
Edwin Pelfrene

Leescomité

Josée Lemaître, Luc Bral

Verantwoordelijke uitgever

Josée Lemaître
Directeur-generaal
Boudewijnlaan, 30
1000 Brussel

Druk

Drukkerij Hendrix NV

Depotnummer D/2005/3241/237

Uitgave oktober 2005

Bestellingen

Caroline Temmerman
Tel. 02-553 57 84
Fax 02-553 58 08
E-mail: caroline.temmerman@azf.vlaanderen.be

Voorwoord

De directe aanleiding voor dit STATIVARIA-nummer is de resolutie van het Vlaams Parlement (stuk 144-2005) over de macro-economische en financiële gevolgen van de demografische ontwikkelingen in Vlaanderen. Uiteraard staat de Vlaamse Regering ook niet langs de zijkant in het eindeloopbaandebat. Vanuit meerdere beleidsdomeinen komt bovendien het signaal dat de ouderen een steeds belangrijker doelgroep worden, niet alleen doordat hun aanwezigheid in aantal stijgt maar ook omdat ze eigen behoeften en desiderata hebben.

Het is van belang te weten hoe snel de demografische ontwikkelingen op Vlaanderen afkomen, welke intensiteit ze hebben en tevens of deze in het gefederaliseerde België sterker of zwakker zijn dan in de andere gewesten.

Voor deze vraagstukken baseerde de administratie Planning en Statistiek zich op de bevolkingsprojecties zoals deze door het NIS, nu de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie - afdeling statistiek, werden berekend. Door middel van ratio's worden bepaalde kenmerken op het gebied van veroudering en ontgroening uitgelicht. Deze methode laat toe om de positie van Vlaanderen te vergelijken met het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Daarnaast worden de gevolgen van de demografische ontwikkelingen doorgerekend voor de arbeidsmarkt, de Vlaamse Zorgverzekering en de huisvesting. We gaan na wat de gevolgen van de 'demografische drift' kunnen zijn indien op beleidsmatig vlak geen nieuwe ingrepen worden voorzien en indien de externe omstandigheden niet bruusk wijzigen.

Het is dus eerder een verkennend sociaal-demografisch onderzoek. Deze studie heeft niettemin de ambitie om beleidsmakers, middenveldorganisaties en burgers bewust te maken van de omvang van de veroudering in Vlaanderen en van de ernst van de gevolgen op middellange en lange termijn.

Edwin Pelfrene is de auteur van STATIVARIA 36. Hij is adviseur op de administratie Planning en Statistiek en publiceerde al meerdere artikelen over de loop en de structuur van de bevolking in Vlaanderen.

Josée Lemaître
directeur-generaal

INHOUDSTAFEL

1. Inleiding	7
2. Bevolkingsprojecties van het NIS	7
3. Evolutie van de bevolking per gewest	9
3.1. Evolutie totale bevolking	9
3.2. Leeftijdspiramides	10
3.2.1. Leeftijdspiramides eind 2003	10
3.2.2. Leeftijdspiramides eind 2020	12
3.3. Ontgroening	14
3.4. Vergrijzing	15
3.5. Afhankelijkheidsratio	16
3.6. Groene druk	18
3.7. Grijsdruk	19
3.8. Witte druk	20
3.9. Bevolking op arbeidsleeftijd	22
3.10. Veroudering bevolking op arbeidsleeftijd	23
3.11. Doorstroming potentiële beroepsbevolking	24
3.12. Familiale zorgindex	26
4. Weerslag van de demografische ontwikkelingen	27
4.1. De arbeidsmarkt	27
4.1.1. Uitgangssituatie	27
4.1.2. Vragen en hypothesen	29
4.1.3. Verkenningen	29
4.2. De zorgverzekering	33
4.2.1. Uitgangssituatie	33
4.2.2. Toekomstverkenning	34
4.3. Woonbeleid voor alleenstaanden	36
4.3.1. Uitgangssituatie	36
4.3.2. Toekomstverkenning	38
5. Besluiten	41
Bijlage 1. Werkzaamheidsgraden volgens diverse scenario's	43
Bijlage 2. Demografische drift	47
Producten administratie Planning en Statistiek	48

1. Inleiding

Uitgangspunt voor de verkenningen van de bevolkingsontwikkeling in Vlaanderen zijn de bevolkingsvooruitzichten tot 2050 van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)¹. We geven eerste een beknopt verslag van de gehanteerde uitgangspunten en methodologie van deze projecties en beschrijven vervolgens de belangrijkste ontwikkelingen met betrekking tot de bevolkingsstructuur voor elk der gewesten van België. Tevens volgt een eerste verkenning van de weerslag van deze bevolkingsvooruitzichten voor domeinen waarvoor de Vlaamse overheid geheel of gedeeltelijk bevoegd is: de arbeidsmarkt, de zorgverzekering en de potentiële woonbehoefte van alleenstaanden.

2. Bevolkingsprojecties van het NIS

Al sinds het begin van de jaren 70 publiceert het NIS periodiek haar bevolkingsvooruitzichten. Deze vooruitzichten zijn steeds het resultaat geweest van de nauwe samenwerking tussen het NIS, als auteur en exploitant van het vooruitzichtenmodel, het Federaal Planbureau, als belangrijkste gebruiker van de projecties, en de wetenschappelijke gemeenschap van demografen en geografen in België. De meest recente publicatie geeft de demografische bevolkingsvooruitzichten voor de periode 2000-2050.² Vergeleken met de vorige bevolkingsprojecties 1995-2050, die uitgewerkt werden voor België en zijn gewesten, werd in deze laatste publicatie bijzondere aandacht besteed aan het definiëren van een reeks van hypothesen betreffende de nataliteit, de mortaliteit en de migraties tussen de arrondissementen en met het buitenland.³

Vermeldenswaard is volgende passage: "De vier grote factoren die de evolutie van de bevolking beïnvloeden – *overlijdens*, *geboorten*, *externe* en *interne migratie* – worden achtereenvolgens in aanmerking genomen. De bewegingen worden doorgaans berekend door aan de woonbevolking die aan het 'risico' onderworpen is, een probabiliteit toe te kennen dat de gebeurtenis zich ook werkelijk voordoet." (NIS, 2002, p.3)

De werkwijze bestaat erin om iteratief, jaar na jaar, de voorspelde toestand op 31 december van het jaar t te berekenen als resultaat van de toepassing van de verschillende bewegingen gedurende het kalenderjaar t op de bevolking van 31 december van het jaar $(t-1)$. Hierbij diende de bevolking waargenomen op 31.12.1999 (of 01.01.2000) als uitgangspunt voor de vooruitzichten; als eindpunt werd 31.12.2050 (of 01.01.2051) genomen. Aldus werden 51 iteraties uitgevoerd.

Zijn achtereenvolgens in aanmerking genomen:

- 1) Veroudering van de bevolking op basis van *sterftekansen* Q_x . Basis is de waargenomen sterfte in de periodes 1988-1992 en 1993-1997, en dit zowel per geslacht, per leeftijdsgroep van vijf jaar als per nationaliteitsgroep. Ze worden berekend per arrondissement voor de Belgische bevolking en op Belgisch niveau voor elk van de andere nationaliteitsgroepen. Het Rijksregister van overlijdens leverde de basisgegevens. Principale componenten analyse (PCA) gaf aan dat de sterftekansen het best op basis van twee componenten worden berekend: 1) sterfte tussen 20-80 jaar, 2) sterfte op

1 In 2005 werd het NIS omgedoopt tot de algemene directie voor Statistiek en Economische Informatie van de Federale Overheidsdienst voor Economie, K.M.O., Middenstand & Energie, zij het dat de klassieke verwijzing naar het Nationaal Instituut voor de Statistiek (afgekort N.I.S. of NIS) alsnog gehanteerd blijft.

2 NIS-Mathematische Demografie, Bevolkingsvooruitzichten per arrondissement 2000 – 2050 per arrondissement, Brussel: NIS, 2002.

3 De Vlaamse Gemeenschap was vertegenwoordigd in het wetenschappelijke begeleidingscomité (35 personen), in de persoon van Dr. E. Lodewijckx en van Dr. R. Schoenmaeckers, beiden verbonden aan het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudien (CBGS).

hoge leeftijd (>80 jaar).

- 2) *Vruchtbaarheid*, of het percentage vrouwen van een bepaalde leeftijd dat binnen het jaar een kind krijgt. De bepaling van de *vruchtbaarheidscijfers* per leeftijdsgroep steunt op het Rijksregister van geboorten 1989-1994. Deze vruchtbaarheidscijfers worden vervolgens toegepast op de overeenkomstige vrouwelijke bevolking, wat het aantal geboorten levert in jaar t , na aftrek van het verwachte aantal sterfgevallen bij geboorte.
- 3) *Interne migraties*, berekend op basis van de kans te emigreren naar een ander arrondissement, uitgesplitst per arrondissement en per leeftijdsgroep.
- 4) *Externe migraties* met het buitenland, met inachtneming van de *emigratiekansen* per arrondissement samen met hypothetische waarden aangaande de *immigratie* naar geslacht, leeftijd en arrondissement van aankomst op basis van een historische trendanalyse.
- 5) Kans op *naturalisatie tot Belg* op de in het land verblijvende vreemde bevolking, met inachtneming van de *regularisatiecampagne* in 2000.

De berekeningen werden gedetailleerd per arrondissement, leeftijdsjaar en geslacht. Om de hypothesen voor het begrip en de evolutie van de vruchtbaarheidscijfers en de migratie te verfijnen, is een onderscheid gemaakt tussen Belgen en buitenlanders, hetzij van de Europese Unie (EU-15) of van daarbuiten.

Onderstaande tabel geeft de vergelijking tussen geobserveerde en geprojecteerde waarden voor recente kalenderjaren.

Tabel 1. Vergelijking geobserveerde en geprojecteerde waarden bevolking Vlaamse Gewest

Jaar (1 jan.)	(1) NIS-observaties	(2) NIS-projecties	(2) – (1)	% verschil
2000	5.940.251			
2001	5.952.251	5.960.772	+ 8.220	+ 0,14
2002	5.972.781	5.984.027	+ 11.246	+ 0,19
2003	5.995.553	5.997.417	+ 1.864	+ 0,03
2004	6.016.024	6.009.960	- 6.064	- 0,10
2005	6.043.161	6.021.773	-21.388	-0,35

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 2000-2004 & Bevolkingsvooruitzichten 2000–2050

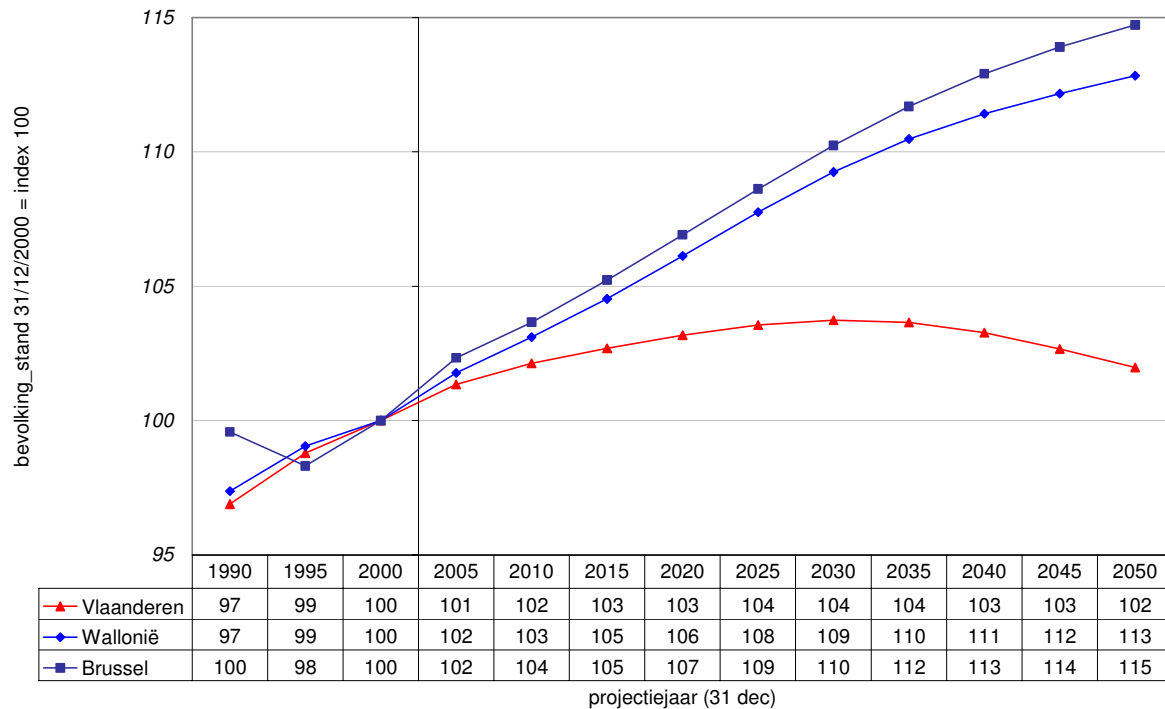
Beide kortlopende reeksen sluiten nauw aan.

3. Evolutie van de bevolking per gewest

3.1. Evolutie totale bevolking

Op 31 december 2000 telde de wettelijke bevolking in Vlaanderen 5,95 miljoen inwoners. Voor het Waalse en het Brusselse gewest zijn de cijfers resp. 3,47 en 0,96 miljoen. In figuur 1 zijn deze aantallen gelijkgesteld aan index 100.

Figuur 1. Evolutie bevolking per gewest

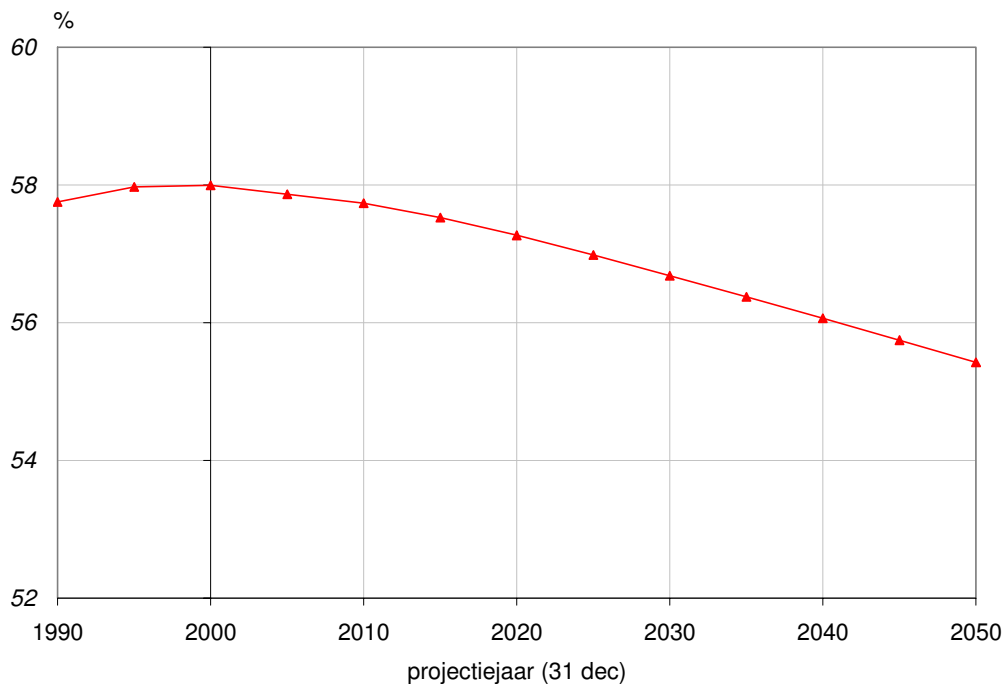
Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050

De projecties geven aan dat in de drie gewesten een bevolkingstoename wordt verwacht. Deze toename verloopt vrijwel rechtlijnig voor Brussel en Wallonië, wat resulteert in een toename eind 2050 gelijk aan 15% voor Brussel en 13% voor Wallonië ten opzichte van het peil eind 2000.⁴ Voor Vlaanderen wordt aanvankelijk tot 2030 een lichtere bevolkingstoename verwacht (+4%), met nadien een lichte daling (+2% in 2050).

De geschetste evolutie maakt dat het procentuele aandeel van de Vlaamse bevolking in de totale Belgische bevolking naar verwachting lichtjes zal afnemen, van 58% vandaag naar ongeveer 55% tegen 2050.

⁴ Brussel staat in deze tekst voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest; zo ook Vlaanderen voor het Vlaamse Gewest en Wallonië voor het Waalse Gewest.

Figuur 2. Aandeel bevolking Vlaamse Gewest in de totale Belgische bevolking

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050.

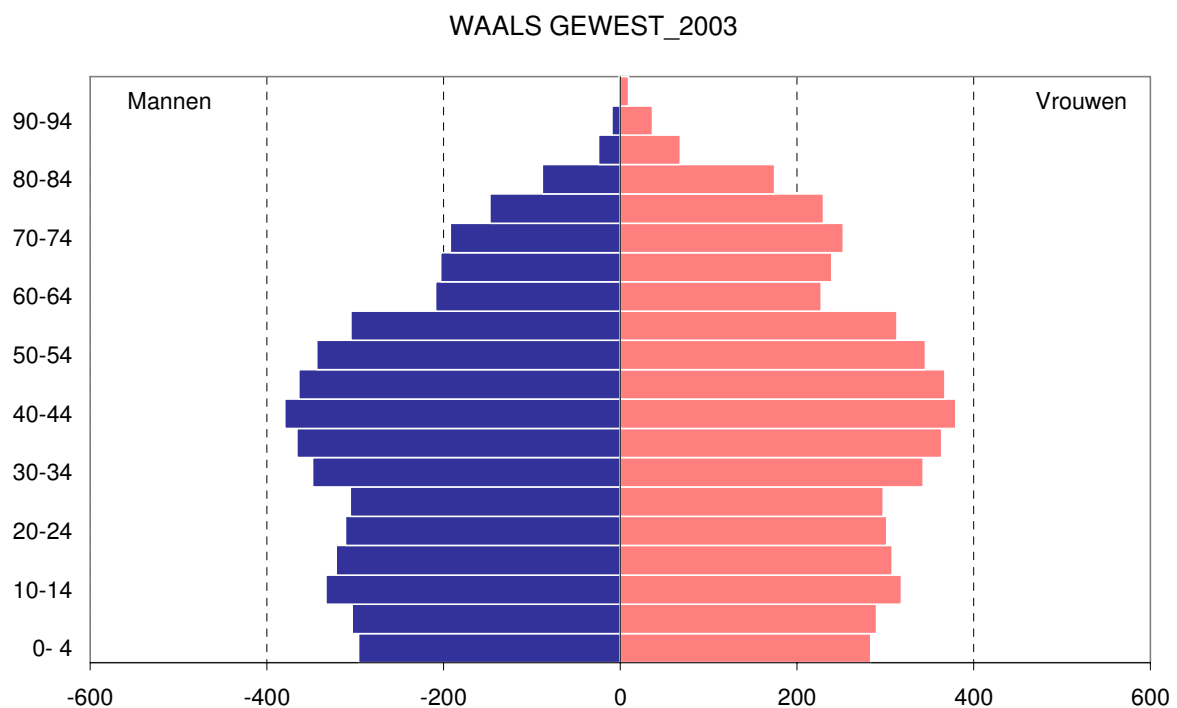
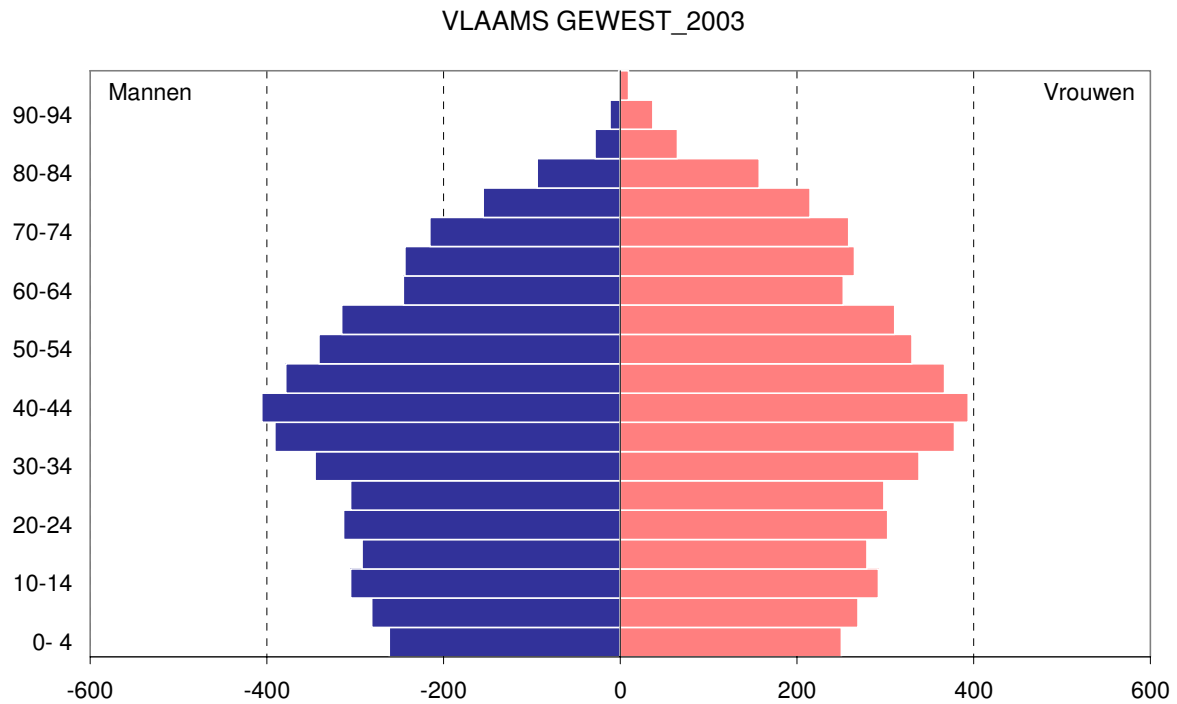
3.2. Leeftijdspiramides

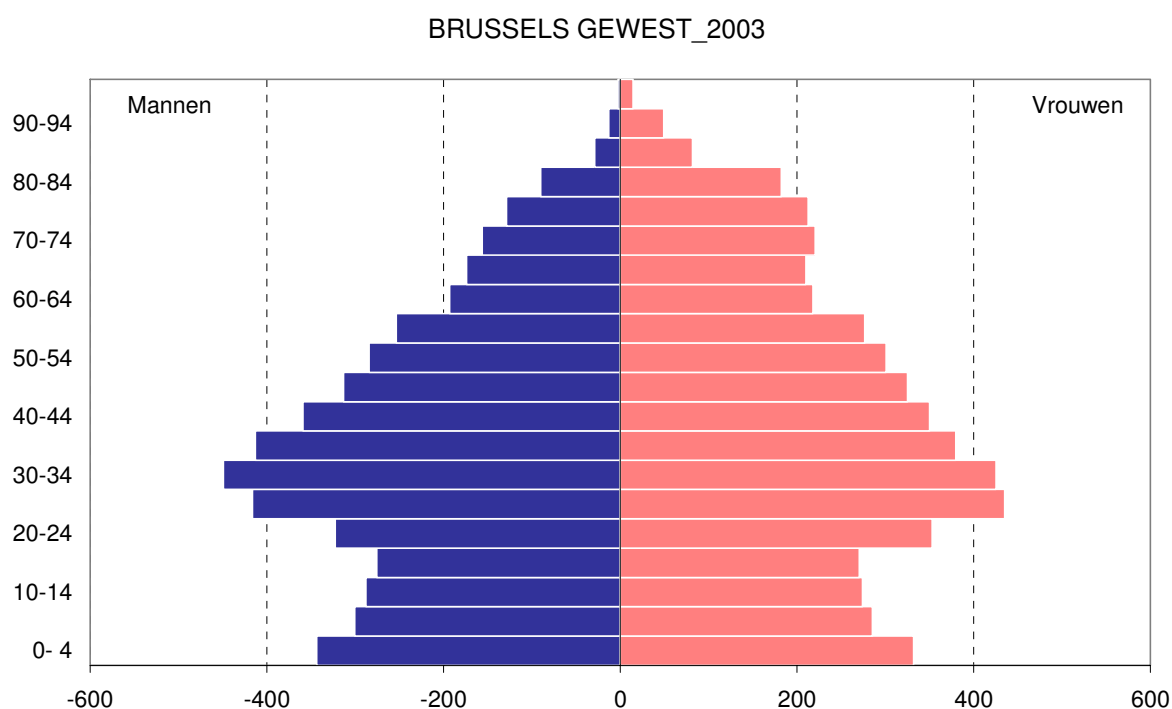
3.2.1. Leeftijdspiramides eind 2003

De Vlaamse leeftijdspiramide heeft het typische profiel van een verouderde bevolking: een zware top en een smalle basis. Dit is zelfs meer uitgesproken zo voor Vlaanderen dan voor Wallonië. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest valt dan weer het grote aandeel op van jongvolwassenen (25-39 jaar) en jonge kinderen (0-4 jaar). Dit laatste kan verklaard worden door externe immigratie van jong actieven⁵ en het hogere kinderaantal bij de allochtonen, die in Brussel talrijker aanwezig zijn dan in de andere gewesten.

⁵ Stativaria 33 'In- en uitwijking in Vlaamse steden en gemeenten. Analyse van de interne en de externe migratie naar leeftijd en ruimtelijke structuren voor de periode 1995-2002.'

Figuur 3. Leeftijdspiramides van de bevolking per gewest op 31/12/2003, per leeftijdsgroep van vijf jaar en per 10.000 inwoners

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken.

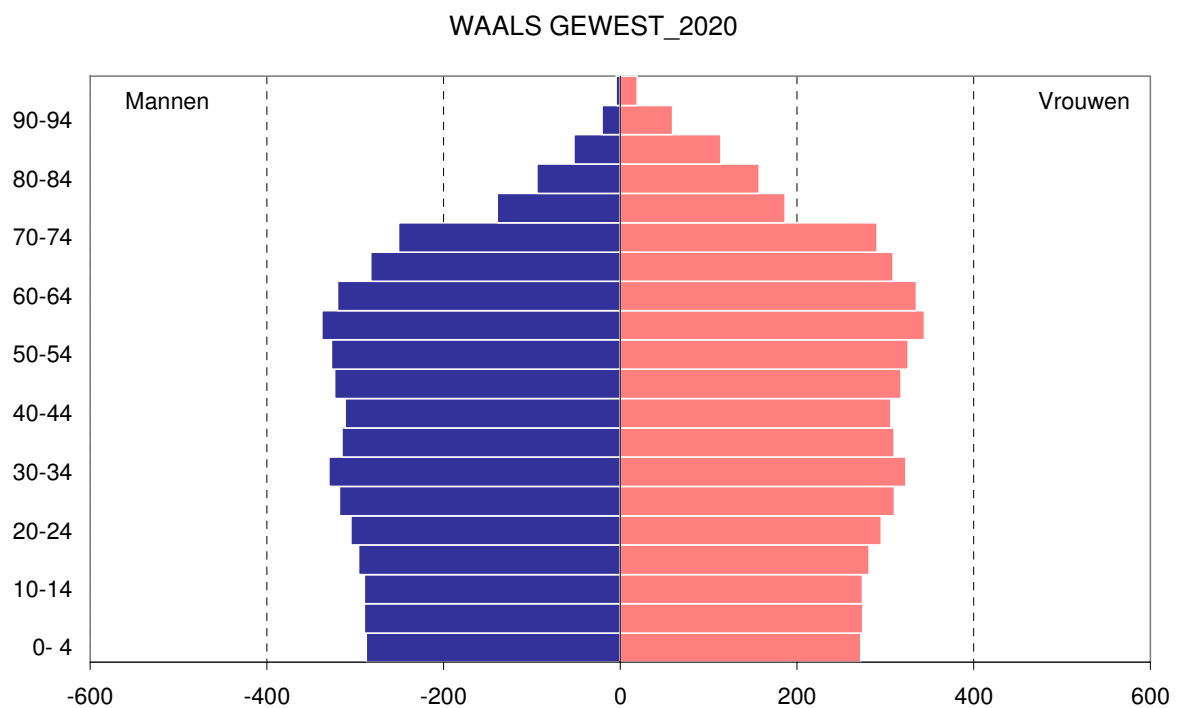
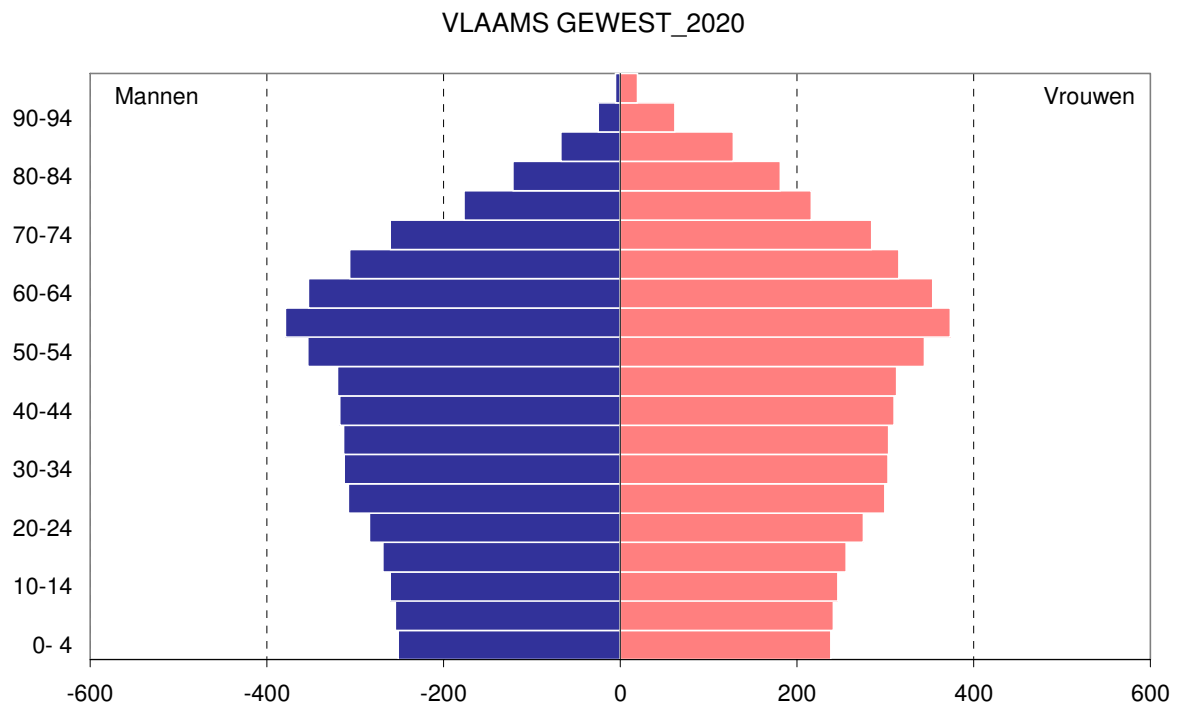
3.2.2. Leeftijds piramides eind 2020

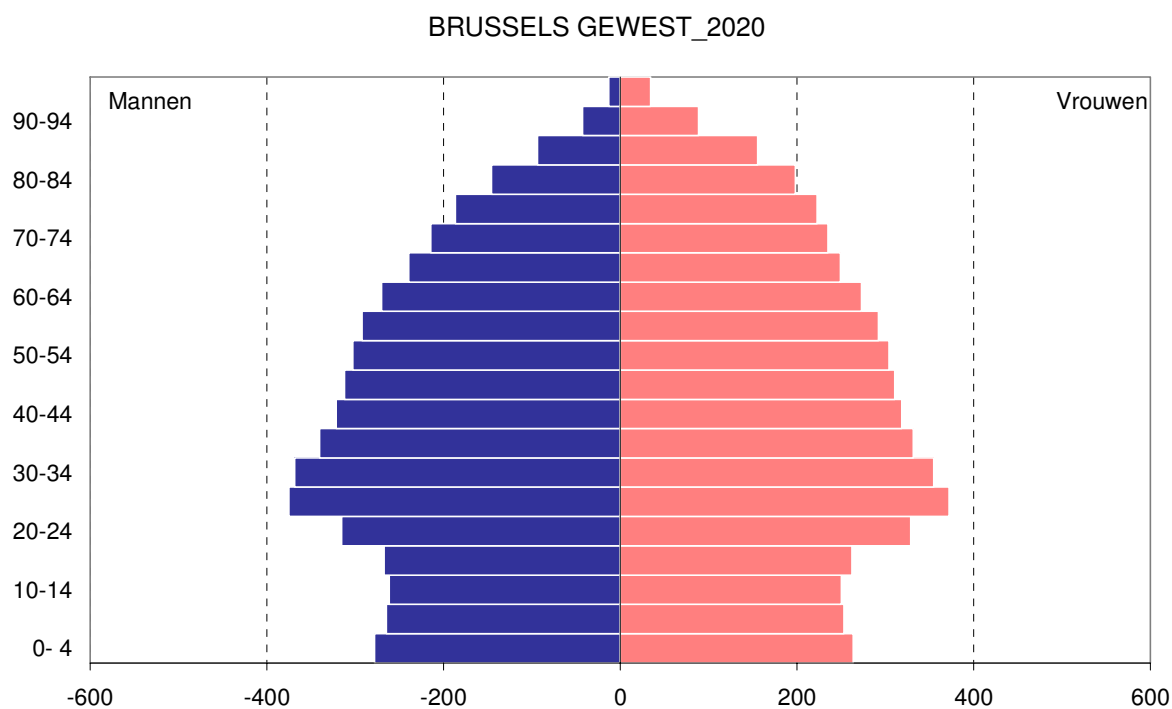
De projecties voor eind 2020 geven aan dat de *veroudering* van de bevolking in elk der gewesten voortschrijdt: de top wordt nog zwaarder en de basis nog smaller. M.a.w., er is zowel *vergrijzing* als *ontgroening*.

Merk op dat in het Vlaamse Gewest de volkrijkste leeftijdsklasse eind 2020 naar verwachting de groep van 55-59 jaar is. Op 31 december 2003 was dit nog de leeftijdsgroep van 40-44 jaar.

Van de drie gewesten behoudt het Vlaamse Gewest de meest verouderde leeftijdsopbouw. Vergrijzing en ontgroening zijn er scherper zichtbaar.

Figuur 4. Leeftijdspiramides van de bevolking per gewest op 31/12/2020, per leeftijdsgroep van vijf jaar en per 10.000 inwoners

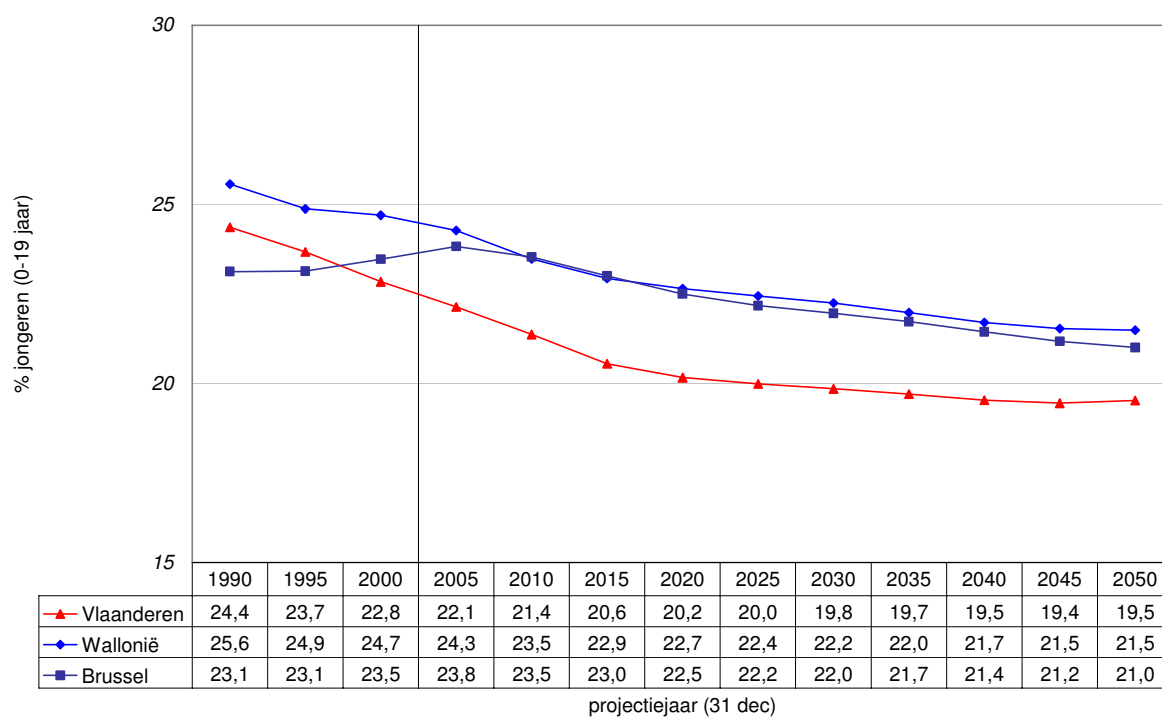

Bron: NIS, Bevolkingsvooruitzichten 2000 – 2050.

3.3. Ontgroening

Figuur 5. Ontgroening per gewest [% 0 tot 19-jarigen bevolking]

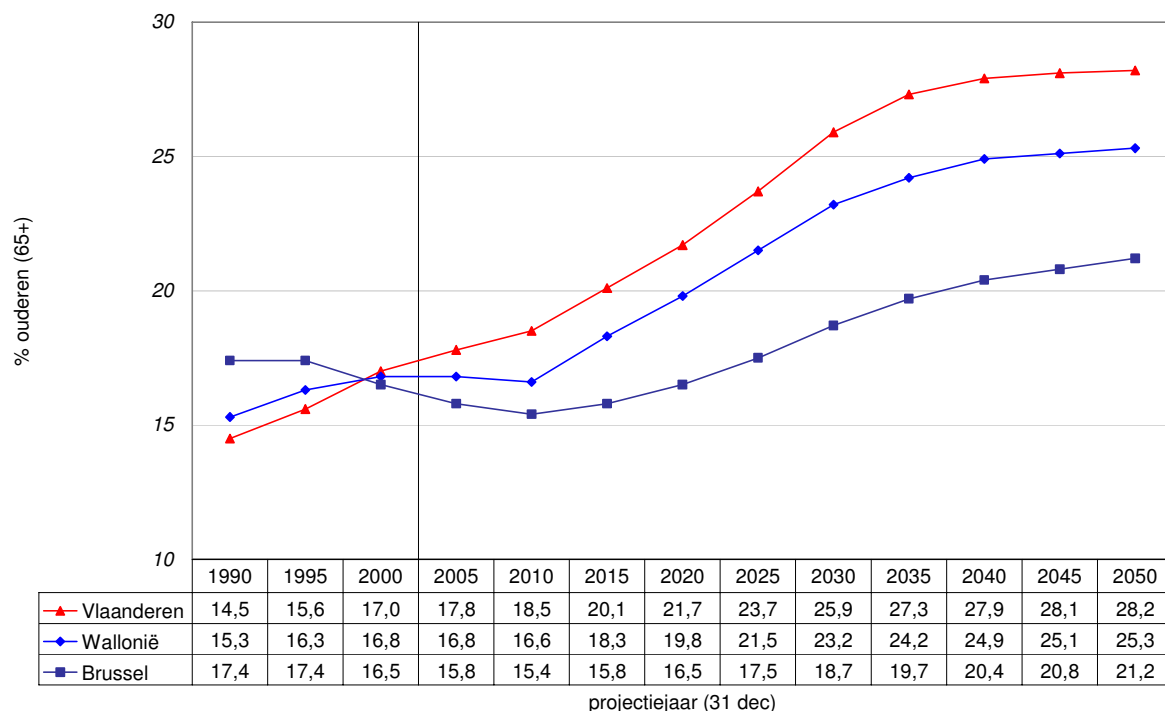
Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005–2050.

Vlaanderen is vandaag al de meest ontgroende regio in België, dwz. heeft het laagste aandeel jongeren of 'min 20-jarigen' in zijn bevolking. De cijfers per 31 december 2003 (1.01.2004) geven een aandeel van 22% voor Vlaanderen tegenover 25% voor Wallonië en 24% voor Brussel.

Naar verwachting zal de ontgroening zich ook de komende twintig jaar scherper in Vlaanderen blijven doorzetten dan in Wallonië, of dan in Brussel dat een wat aparte ontwikkeling kent. Het aandeel van de leeftijdsgroep '0-19 jaar' daalt in Vlaanderen tot 20% in 2020; nadien matigt het tempo van de ontgroening.

3.4. Vergrijzing

Figuur 6. Vergrijzing per gewest [% 65+ bevolking]

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050.

Vlaanderen is tevens de meest vergrijsde regio in België, d.w.z. met het hoogste aandeel vijfenzestigplussers in zijn bevolking. De cijfers per 31 december 2003 (1.01.2004) geven een aandeel van 17,6% voor Vlaanderen tegenover 16,8% voor Wallonië en 15,6% voor Brussel.

De vergrijzing zal ook de komende jaren naar verwachting sterk blijven stijgen in Vlaanderen. Zo wordt nog vóór 2030 de kaap van 25% vijfenzestigplussers in de bevolking bereikt. Ook in Wallonië zet de vergrijzing zich door, zij het met wat vertraging en op een lager peil dan Vlaanderen. In Brussel daalt eerst het aandeel 65-plussers in de bevolking nog verder; pas na 2010 volgt een klim. De hoofdstad blijft aldus het minst vergrijsde gewest, in tegenstelling tot de jaren negentig.

Het aandeel 65-plussers ligt duidelijk hoger onder de vrouwen dan onder de mannen. Op 31 december 2003 (1.01.2004) bedroeg het aandeel 65-plussers onder de vrouwelijke bevolking 19,9% tegenover 15,2% onder de mannelijke bevolking. In absolute aantallen gaat het hier om een vrouwelijk overschot van nagenoeg 155.000 eenheden.

Afgaande op de NIS-bevolkingsprojecties blijft dit vrouwelijke overwicht bij 65-plussers nagenoeg constant behouden.

Figuur 7. Vergrijzing per geslachtsgroep in het Vlaamse Gewest [aantal 65+, in duizendtallen]

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050.

Belangrijker is de naar verwachting aangehouden aangroei van 65-plussers in beide geslachtsgroepen tot ongeveer 2040, het scharnierpunt waarna verdere aangroei stagneert. Concreet gaat het hier om een aangroei van 350.000 eenheden (tussen 2000 en 2040), apart bij mannen en bij vrouwen. Samengenomen dus 700.000 eenheden, wat meer is dan de huidige bevolking van Gent en Antwerpen samen.

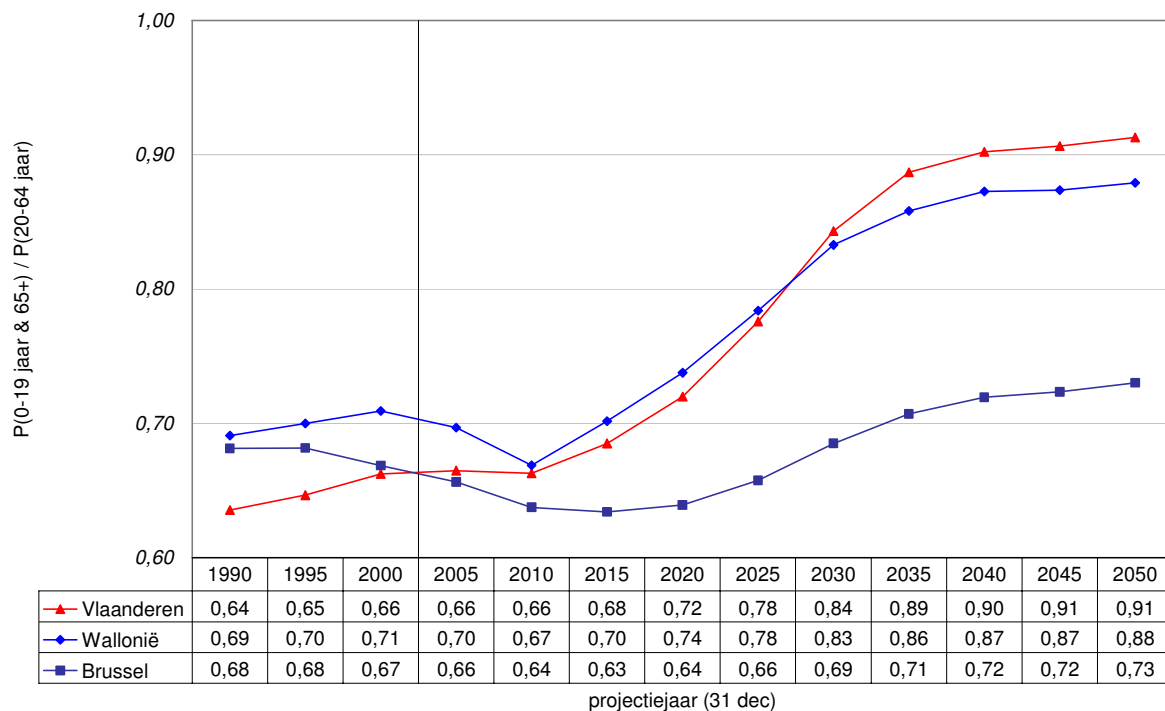
3.5. Afhankelijkheidsratio

De afhankelijkheidsratio (AR) toont de verhouding tussen de niet-actieve en de actieve bevolking. Strikt genomen gaat het hier om een verhouding tussen leeftijdsgroepen: enerzijds de bevolking buiten de typische arbeidleeftijd, anderzijds de bevolking op arbeidleeftijd. Hier betreft het concreet de verhouding tussen de bevolking jonger dan twintig (< 20) of ouder dan of gelijk aan vijfenzestig (≥ 65) en de groep daar tussenin (20-64 jaar).

AR = 1 betekent dat beide groepen, de niet-actieve (draaglast) en de actieve bevolking (draagkracht) elkaar in evenwicht houden; AR < 1 betekent dat de bevolking buiten de arbeidleeftijd kleiner is dan de bevolking op arbeidleeftijd; AR > 1 tenslotte houdt in dat de bevolking buiten de arbeidleeftijd groter is dan de bevolking op arbeidleeftijd. Vanuit het standpunt van de financiering van de sociale zekerheid, of meer algemeen van de zorgverstrekking, zijn hoge waarden voor de ratio ongunstig.

Op 31 december 2003 (1.01.2004) noteren we voor Vlaanderen een afhankelijkheidsratio gelijk aan 0,66. Dit ligt wat lager dan het cijfer voor Wallonië (0,70) en is quasi gelijk aan het cijfer voor Brussel (0,65).

Figuur 8. Afhankelijkheidsratio per gewest $[P(0-19 \text{ jaar} \& 65+)/P(20-64 \text{ jaar})]^6$

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005–2050.

Volgens de bevolkingsvooruitzichten blijft de afhankelijkheidsratio in Vlaanderen tot 2010 op hetzelfde peil hangen om dan snel te stijgen tot een waarde van 0,90 tegen 2040 en vervolgens opnieuw te stagneren op dat hogere peil. In Wallonië is er eerst een lichte daling van AR tot het Vlaamse niveau om nadien eveneens te klimmen tot een hogere waarde, weliswaar zonder de kaap van 0,90 te overschrijden. Brussel kent een wat aparte ontwikkeling, met eerst dalende waarden voor AR tot 2015 gevolgd door een bescheiden klim (AR = 0,72 in 2040).

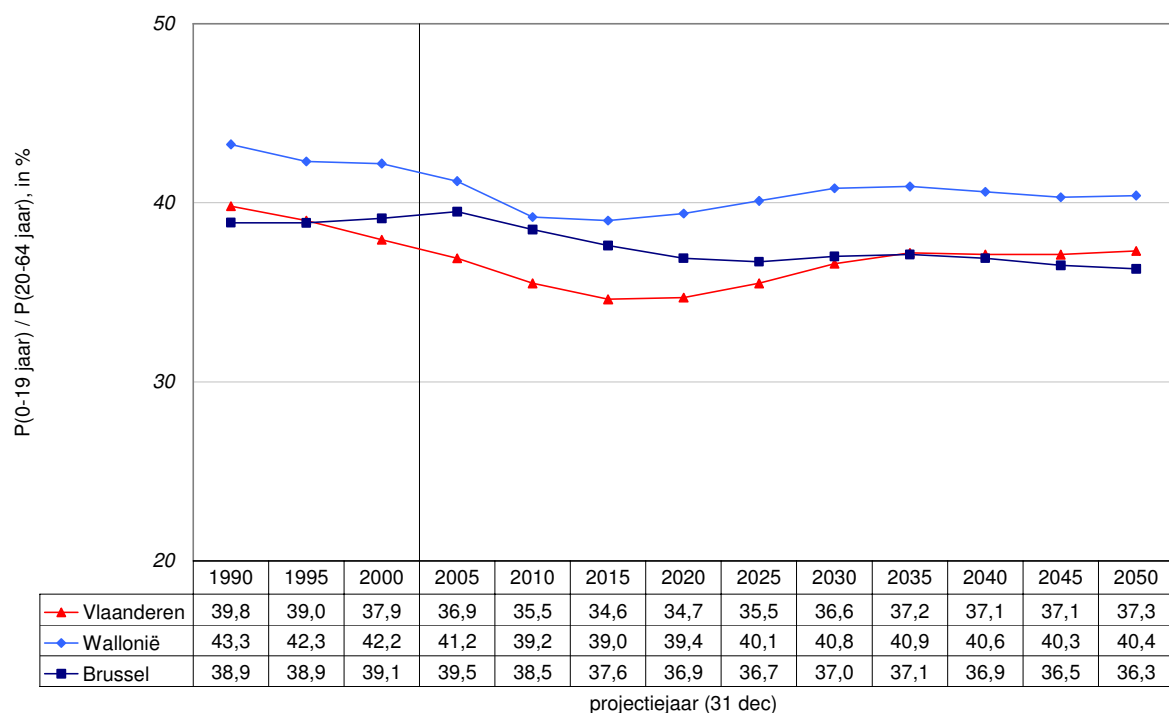
⁶ $P(0-19 \text{ jaar} \& 65+) = \text{Populatie, bevolking van de vermelde leeftijdsgroep(en)}.$

3.6. Groene druk

De afhankelijkheidsratio laat zich opsplitsen in twee componenten: de druk van de jongeren (0-19 jaar) op de actieve leeftijdsgroep (20-64 jaar) enerzijds, de druk van de ouderen (65-plussers) op de actieve leeftijdsgroep anderzijds. Men spreekt in dit verband respectievelijk van de groene druk [$P(0-19 \text{ jaar})/P(20-64 \text{ jaar})$] en de grijze druk [$P(65+)/P(20-64 \text{ jaar})$], vaak uitgedrukt als een percentage.

Eind 2003 (1.01.2004) is de groene druk in Vlaanderen 37,1%, lager dus dan in Wallonië (41,8%) of Brussel (39,1%). Uiteraard weerspiegelt dit gegeven het kenmerkende lage geboortecijfer voor Vlaanderen (10,0 ‰ voor het jaar 2003), evenzo lager dan dat voor Wallonië (11,1 ‰) of Brussel (14,7 ‰).

Figuur 9. Groene druk per gewest [$P(0-19 \text{ jaar})/P(20-64 \text{ jaar})$, in %]

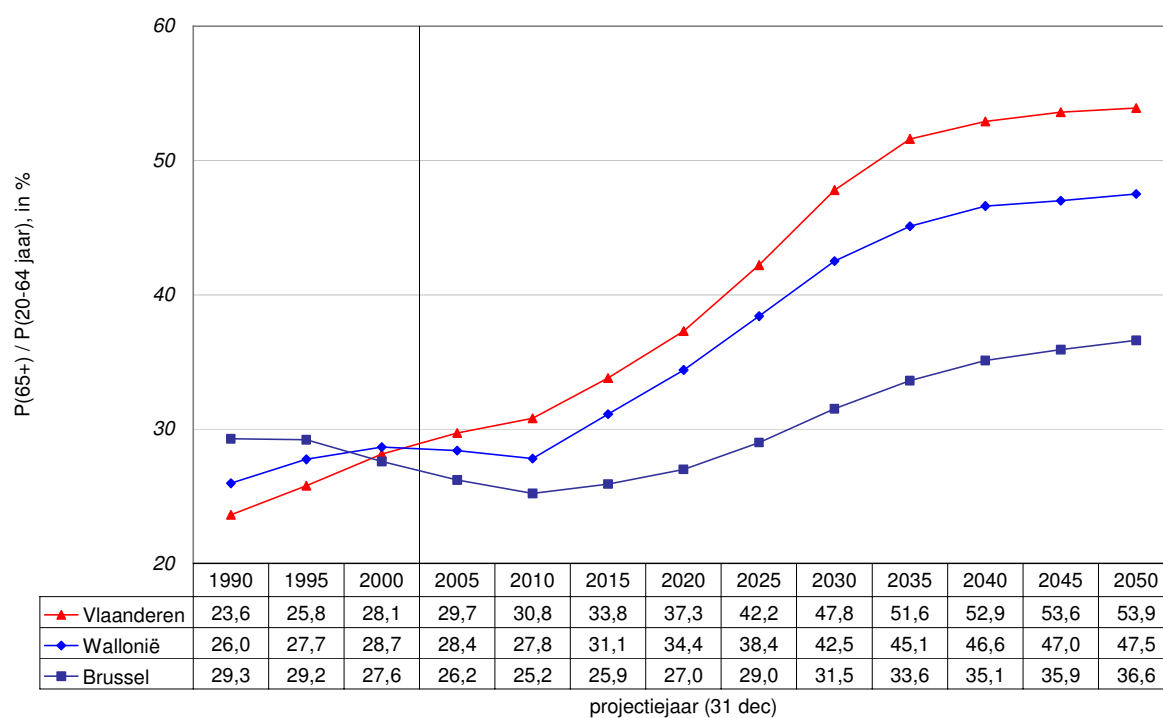
Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005–2050.

Volgen we de vooruitzichten tot 2050, dan tekent zich eerst een verdere maar zeer matige daling af van de groene druk in Vlaanderen – van 38% in 2000 (geobserveerd) naar 34 à 35% in 2015 (verwacht) –, gevolgd door een lichte klim. Wallonië volgt nagenoeg hetzelfde patroon maar laat in alle jaren hogere waarden optekenen dan Vlaanderen (in de orde van 4 à 5 procentpunten). De hoofdstad volgt een eigen ontwikkeling, met eerst tot 2005 een stagnatie van de groene druk rond 39%, gevolgd door een lichte daling op termijn, althans volgens prognose.

3.7. Grijze druk

De grijze druk eind 2003 (1.01.2004) ligt op 29,2% in Vlaanderen. Wallonië (28,6%) en Brussel (25,8%) laten iets lagere waarden optekenen.

Figuur 10. Grijze druk per gewest [$P(65+)/P(20-64 \text{ jaar})$, in %]

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005–2050.

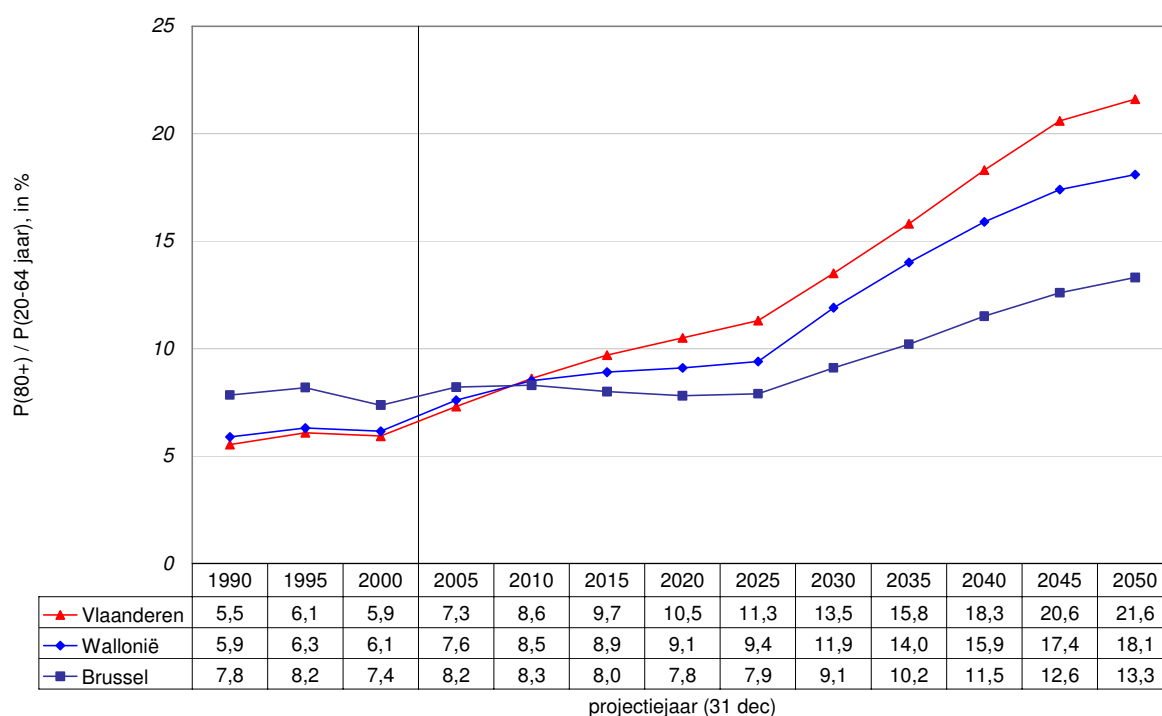
De prognose is overduidelijk die van een snel voortschrijdende grijze druk, vooral dan voor koploper Vlaanderen. Vandaag is de verhouding in Vlaanderen tussen ouderen en de bevolking op arbeidsleeftijd ongeveer één op drie, maar dit evolueert snel naar één op twee.

3.8. Witte druk

Met de term ‘witte druk’ wordt wel eens verwezen naar de druk van de hoogbejaarde bevolking op de bevolking op arbeidsleeftijd. Concreet gaat het dan om de verhouding tussen de 80-plussers en de bevolking op arbeidsleeftijd, gewoonlijk uitgedrukt als een percentage. Voor Vlaanderen anno 2003 (per 1.01.2004) is die waarde 6,7%, voor Wallonië is dit 7% en voor Brussel 7,6%.

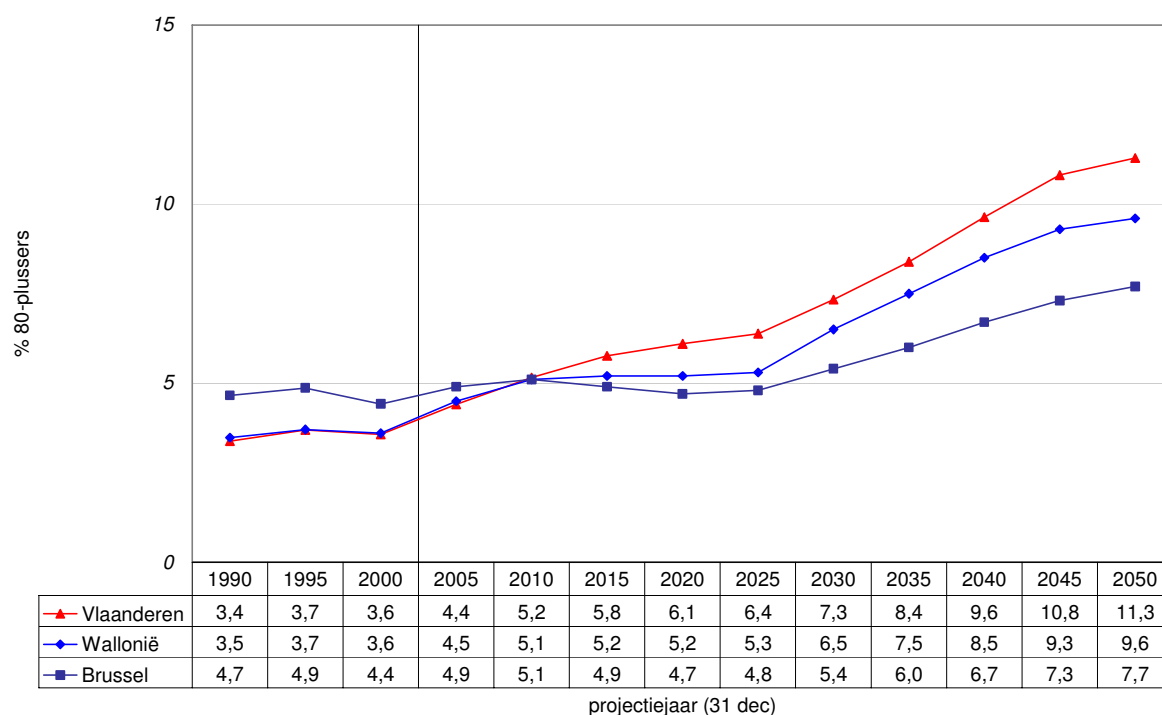
In Vlaanderen gaan die percentages snel crescendo de komende jaren. Na 2010 wordt het gewest naar verwachting koploper in dit opzicht.

Figuur 11. Witte druk per gewest [$P(80+)/P(20-64 \text{ jaar})$, in %]

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050.

Het aandeel 80-plussers in de totale bevolking geeft een analoog beeld. De gewesten kennen thans (1.01.2004) een min of meer gelijk aandeel 80-plussers, met in rangorde van hoog naar laag Brussel (4,6%), Wallonië (4,1%) en Vlaanderen (4,0%).

Figuur 12. Aandeel 80-plussers per gewest, in %

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005–2050.

Dit aandeel gaat in Vlaanderen continu in stijgende lijn, van 4% nu over 6% in 2020 naar 11% in 2050. Wallonië en Brussel volgen die beweging op termijn, zij het globaal aan een meer bescheiden stijgingsritme.

In de mate dat meerdere ziektes annex hoge ziekte- en verzorgingskosten gepaard gaan met een hoge leeftijd, moet in de eerste plaats Vlaanderen hierop voorbereid zijn.

3.9. Bevolking op arbeidsleeftijd

De bevolking op arbeidsleeftijd (AL), ook wel aangeduid als de potentiële beroepsbevolking, is hier bepaald als de bevolking van 20 tot (en met) 64 jaar. In Vlaanderen gaat het vandaag (1/01/2004) om ruim 3,62 miljoen eenheden.

Figuur 13. Evolutie bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar)

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050.

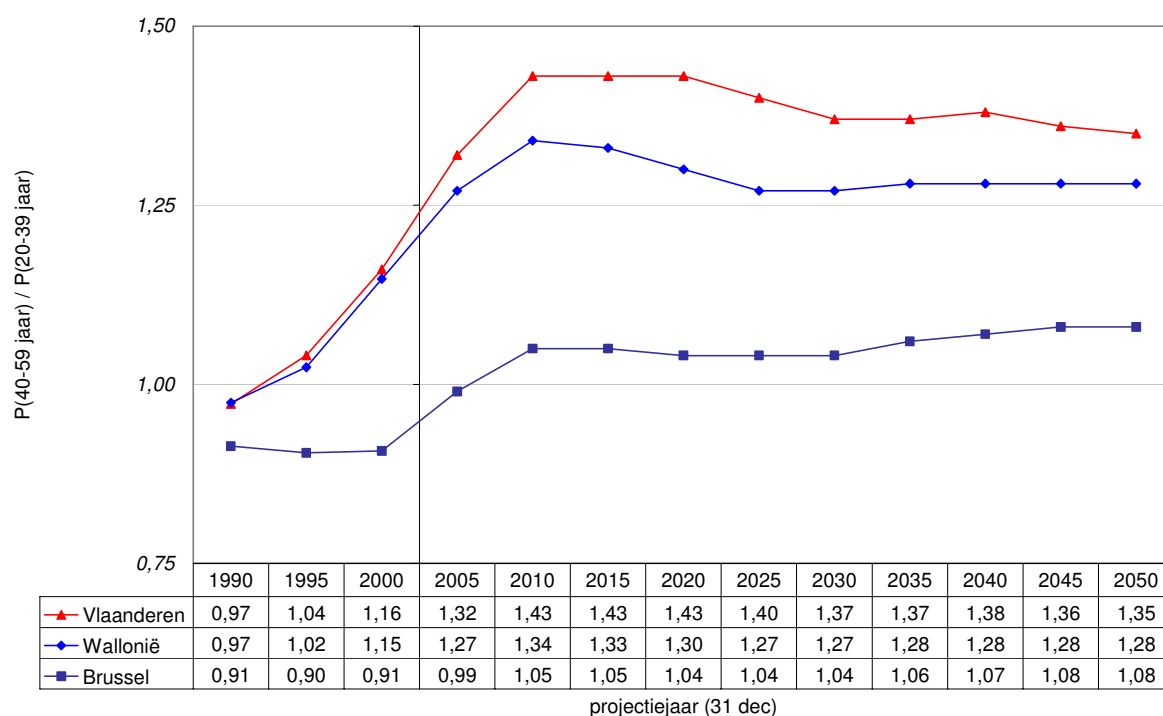
Volgen we de vooruitzichten tot 2050 dan komt naar voor dat in Vlaanderen de bevolking op arbeidsleeftijd op termijn aan een krimp toe is. Initieel stijgt de bevolking op arbeidsleeftijd tot 2010, met een extra van ongeveer 70.000 eenheden t.a.v. het basispeil in 2000, of omgerekend een stijging met 2%. Nadien volgt de daling, waarbij vanaf 2020 moet gerekend worden met een kleinere bevolking op arbeidsleeftijd dan in 2000. Tegen 2040 zou het hier gaan om een daling van 350.000 eenheden, hetzij een krimp van 10%. In Brussel en Wallonië anderzijds is de procentuele aangroei van de bevolking op arbeidsleeftijd initieel sterker en blijft de bevolking op arbeidsleeftijd in alle projectiejaren boven het basispeil van 2000.

Uiteraard moet dit resulteren in een lager Vlaams aandeel in de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd, van 58,3% nu (1.01.2004) naar 54,5% in 2050. Ter vergelijking: het Vlaamse aandeel in de totale Belgische bevolking evolueert van 57,9% naar 55,4% in 2050.

3.10. Veroudering bevolking op arbeidsleeftijd

Een bijzonder aandachtspunt betreft de veroudering van de bevolking op arbeidsleeftijd. Hiertoe bekijken we de ratio tussen de leeftijdsgroepen 40-64 jaar en 20-49 jaar.

Figuur 14. Veroudering bevolking op arbeidsleeftijd [$P(40-64 \text{ jaar})/P(20-39 \text{ jaar})$]

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050.

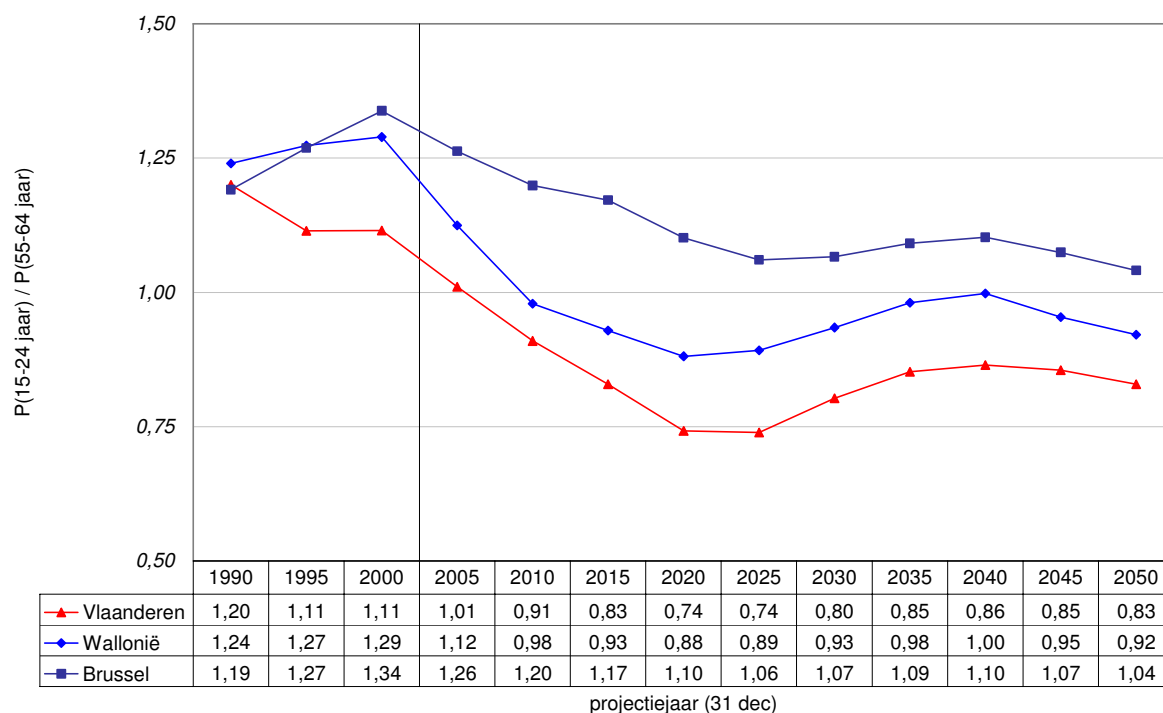
De ratio van 40 tot 64-jarigen en 20 tot 39-jarigen voor Vlaanderen eind 2003 (1.01.2004) is 1,25. Dit zal naar verwachting stijgen tot 1,43 in 2010 om na 2020 lichtjes af te zwakken. In Wallonië zet die veroudering zich analoog door, zij het minder scherp (1,34 in 2010) terwijl Brussel zich wat apart stelt met haar duidelijk jongere bevolking op arbeidsleeftijd.

Vermits anciënniteit vaak vertaald wordt in hogere lonen, moet deze verwachte evolutie in principe de loonmassa doen stijgen. Daar staat tegenover dat het consumptiepeil en de fiscale inkomsten voor de staat eveneens zullen toenemen. Voorwaarde is dan wel dat de bevolking op arbeidsleeftijd constant blijft, wat voor Vlaanderen – met haar krimpende bevolking op arbeidsleeftijd op termijn – duidelijk niet het geval is.

3.11. Doorstroming potentiële beroepsbevolking

Bepalen we de doorstroming van de potentiële beroepsbevolking als de verhouding van de potentiële instroom (15 tot 24-jarigen) en de potentiële uitstroom (55 tot 64-jarigen), dan is die ratio eind 2003 (op 1/01/2004) voor Vlaanderen gelijk aan 1,06. Begin de jaren 90 was de ratio nog 1,20.

Figuur 15. Doorstroming potentiële beroepsbevolking [$P(15-24 \text{ jaar})/P(55-64 \text{ jaar})$]

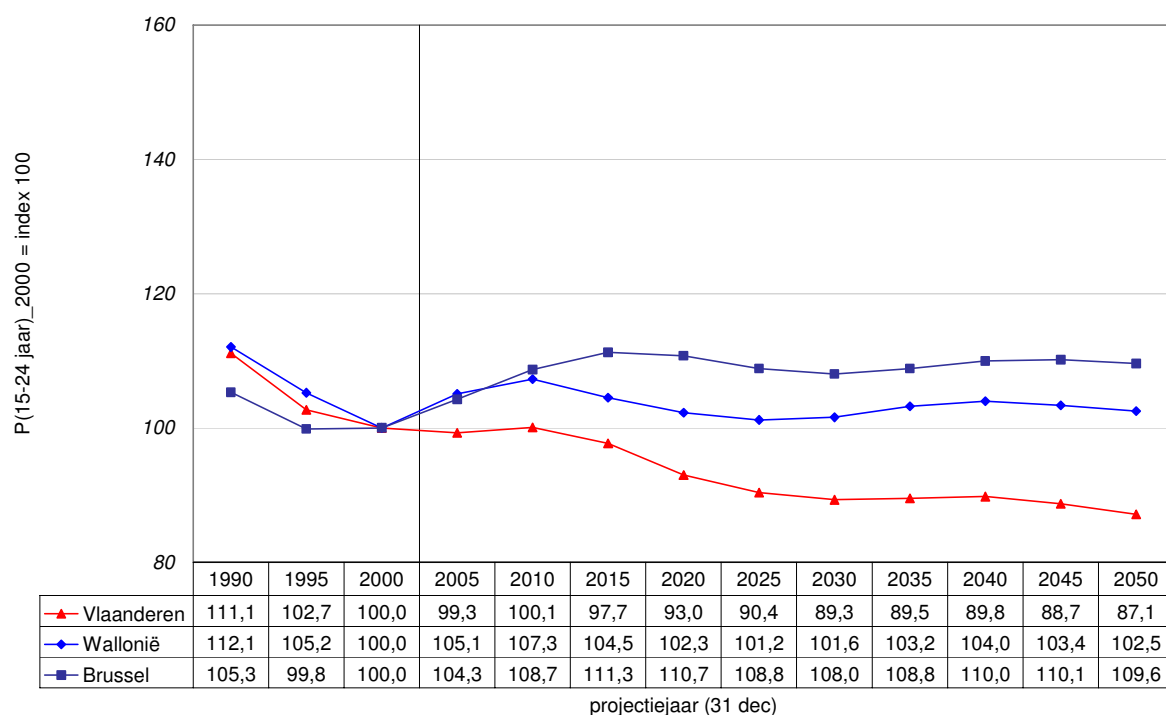

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050.

Volgens prognose daalt de ratio voor Vlaanderen snel tot 0,74 in 2020, om na 2025 slechts lichtjes op te veren. Meteen stelt zich een probleem van vervanging van arbeidskrachten indien het aantal werkenden niet fors zou stijgen (zie verder). Immers, de groep jongeren die zich potentieel aandient op de arbeidsmarkt wordt gaandeweg kleiner in verhouding tot de leeftijdsgroep, die de pensioenleeftijd nadert. Vooral in Vlaanderen, dat op dit vlak de meest markante daling van de ratio laat optekenen, kan dit snel uitgroeien tot een nijpend gegeven op de arbeidsmarkt.⁷

Studie van de potentiële in- en uitstromen apart leert dat Vlaanderen na 2010 te kampen krijgt met een dalende instroom terwijl de potentiële uitstroom nu al in volle omvang toeneemt.

⁷ De VDAB geeft voor 2004 een cijfer van 40.682 vacatures in Vlaanderen die duidelijk meer problemen vertonen betreffende invulling dan het gemiddelde beroep. Dit gegeven van zgn. knelpuntberoepen verwijst in belangrijke mate naar de gebrekkige afstemming van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Het hier gesignaleerde vooruitzicht van een slinkende instroom en een wassende uitstroom ent zich daar bovenop.

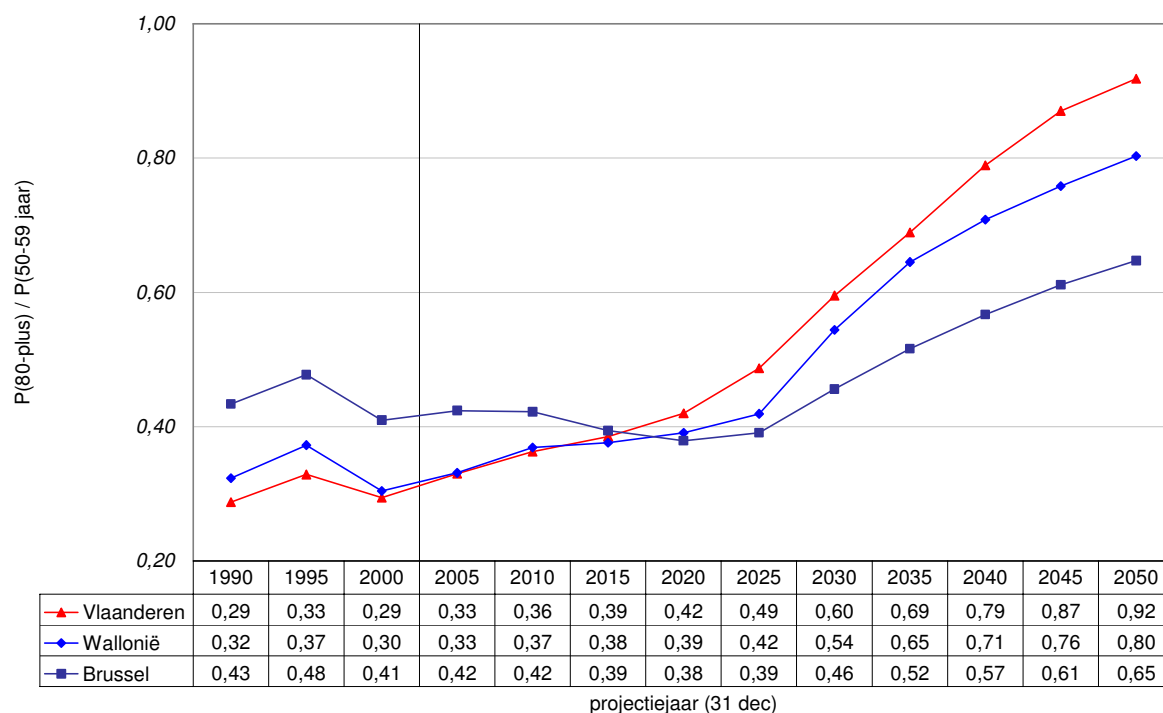
Figuur 16. Instroom potentiële beroepsbevolking (15-24 jaar)**Figuur 17.** Uitstroom potentiële beroepsbevolking (55-64 jaar)

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005–2050.

3.12. Familiale zorgindex

De familiale zorgindex wordt hier gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal (zorgbehoevende) hoogbejaarden (80-plus) en de (zorgverlenende) bevolking tussen 50 en 59 jaar. Die ratio heeft voor Vlaanderen een waarde gelijk aan 0,31 eind 2003 (op 1/01/2004) tegenover 0,29 begin de jaren 90.

Figuur 18. Familiale zorgindex [$P(80+)/P(50-59 \text{ jaar})$]

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1990-2000 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050.

In alle gewesten stijgt de familiale zorgindex op termijn, wat zoveel betekent dat er naar verhouding meer zorgbehoevende ouderen zullen staan tegenover minder potentieel-zorgverlenende vijftigers. In vergelijking met de overige gewesten van het land kent Vlaanderen naar verwachting de sterkste stijging. Waar Vlaanderen in de jaren 90 nog de laagste ratio liet optekenen, zal de regio vanaf 2020 de hoogste waarden kennen.

4. Weerslag van de demografische ontwikkelingen

De weerslag van de demografische ontwikkelingen op terreinen waarvoor de Vlaamse overheid bevoegd is, zoals de arbeidsmarkt, de vraag naar zorg in het kader van de Vlaamse zorgverzekering of de woningmarkt worden hier onderzocht. Diverse simulaties komen in beeld waarbij de onderliggende hypothesen nader gepreciseerd worden.

4.1. De arbeidsmarkt

4.1.1. Uitgangssituatie

Het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming (SWAV) publiceert jaarlijks haar ramingen voor de werkzaamheidsgraad (WZG)⁸ op basis van de doorlopende enquête naar de arbeidskrachten (EAK) van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)⁹.

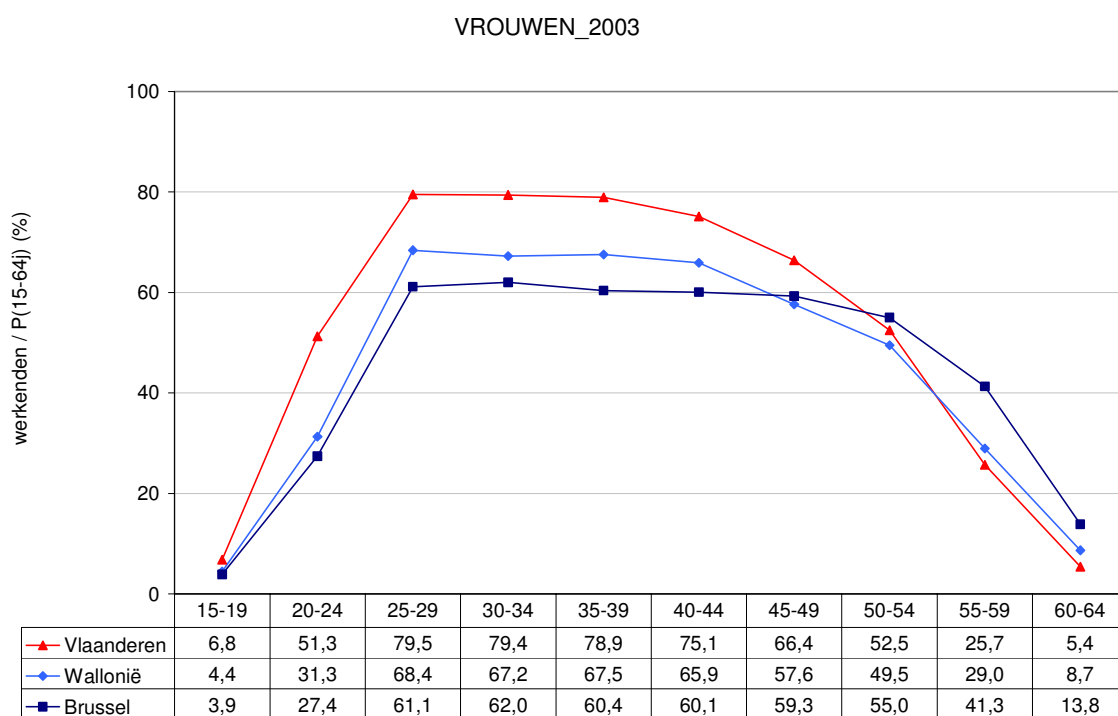
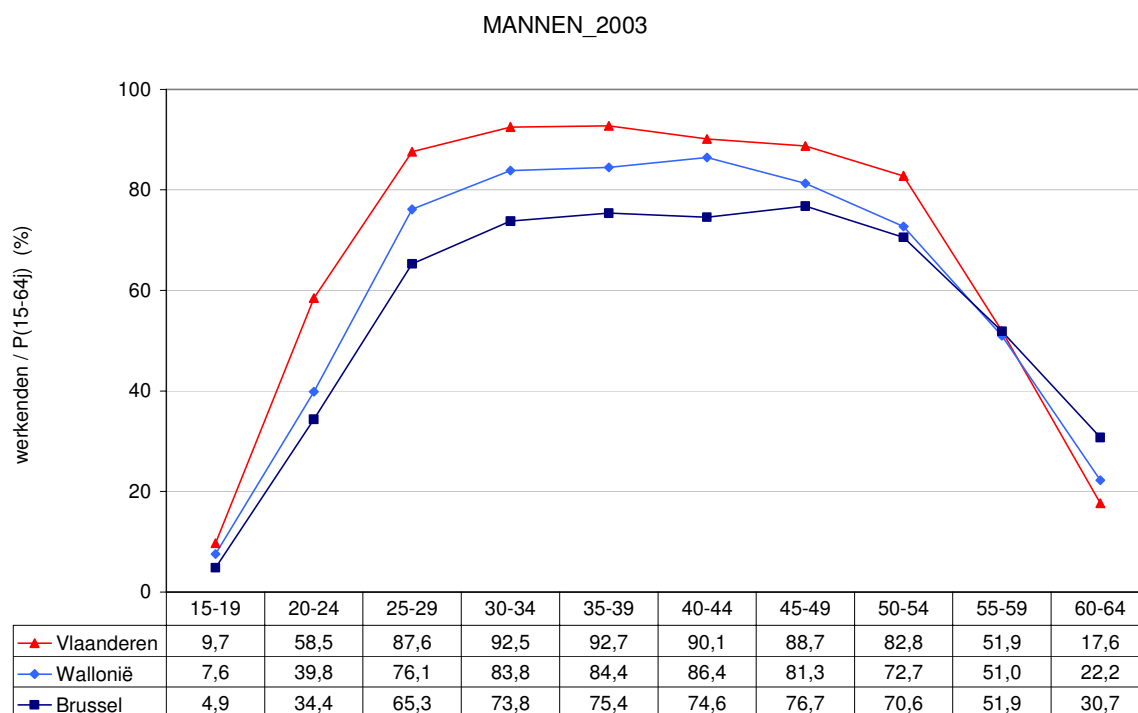
Nemen we de participatie aan de arbeidsmarkt in 2003 in ogenschouw, en meer bepaald van de bevolking tussen 15 en 64 jaar, dan zijn de vaststellingen bij een opsplitsing naar leeftijdsgroepen van vijf jaar, naar geslacht en naar gewest, de volgende:

- globaal scoort Vlaanderen (62,9%) beter dan Wallonië (55,4%) of Brussel (53,2%)¹⁰;
- mannen scoren beter dan vrouwen, i.c. 70,7% versus 55,0% voor Vlaanderen;
- bij mannen wordt de hoogste werkzaamheid genoteerd in de leeftijdsgroepen tussen 25 en 54 jaar (topwaarde van 93% onder dertigers); bij de vrouwen is de werkzaamheid het hoogst in de leeftijdscategorieën tussen 25 en 44 jaar (topwaarde van 80% bij de 25 tot 29-jarigen);
- op oudere leeftijd – boven de zestig bij mannen en boven de vijftig bij vrouwen – ligt de WZG het laagst in Vlaanderen en het hoogst in Brussel (vooral bij vrouwen);
- concreet is de WZG van de 55 tot 64-jarigen in Vlaanderen 27% (37% bij mannen en 18% bij vrouwen), lager dus dan in Wallonië (29%) of Brussel (36%).

⁸ Werkzaamheidsgraad (WZG) = percentage werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (vanaf 15-64 jaar).

⁹ De totale steekproef EAK-2003 omvat 47.840 huishoudens (45.786 huishoudens, hetzij 89.381 personen op de actieve leeftijd van 15 jaar en ouder - zonder bovengrens -, hebben effectief deelgenomen aan de enquête). Men noteert als 'werkende' wie zich als zodanig beschouwt, volgens de definitie van de *International Labour Organisation* (ILO).

¹⁰ Voor de leeftijdsrange 20-64 jaar zijn de percentages resp. 68,1%, 60,6% en 57,5%.

Figuur 19. Werkzaamheidsgraad naar leeftijdsgroep, geslacht en regio

Bron: NIS EAK (stand opgemeten in 2003); bewerking APS.

4.1.2. Vragen en hypotheses

Twee vragen staan voorop:

- 1) Hoe zal de tewerkstelling evolueren, gegeven de navolgende hypotheses of scenario's met betrekking tot de werkzaamheidsgraad (WZG)?
- 2) Hoe evolueert de afhankelijkheidsratio onder gegeven hypotheses?

Drie scenario's worden in aanmerking genomen¹¹:

- *Scenario A*: fixatie van de WZG anno 2003 in alle leeftijds- en geslachtsgroepen;
- *Scenario B*:
 - a) voor 2005: WZG in alle leeftijds- en geslachtsgroepen analoog als voor 2003;
 - b) voor 2010–2050: hogere WZG in alle leeftijdsgroepen m.i.v. WZG van 50% bij 55 tot 64-jarigen conform de Stockholm-norm¹²;
- *Scenario C*: geleidelijke toename van de WZG in alle gewesten (met vier WZG-regimes). De evolutie van de WZG van de laatste jaren in beide geslachtsgroepen is hierbij uitgangspunt.

4.1.3. Verkenningen

1) Evolutie werkende bevolking in absolute aantallen

Scenario's A, B en C met betrekking tot de WZG laten toe om de verwachte aantallen werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) te berekenen.

Concreet wordt de ingevoerde WZG per leeftijds- en geslachtsgroep van de regio gewogen met het overeenkomstige bevolkingsaantal volgens de NIS-projecties. Dit levert voor elke leeftijds- en geslachtsgroep het voorspelde aantal werkenden. Samengenomen geeft dit het aantal werkenden in de bevolking tussen 15 en 64 jaar, waaruit voor het aangegeven projectiejaar de globale WZG (aantal werkenden/bevolking op arbeidsleeftijd) van de regio kan bepaald worden.

Bekijken we vooreerst de evolutie van het aantal werkenden in de bevolking op beroepsactieve leeftijd t.o.v. het basisjaar 2003, en dit voor elk der in aanmerking genomen scenario's:

¹¹ Zie de bijlage 1 voor gedetailleerde aannames per leeftijds- en geslachtsgroep in elk scenario. Merk tevens op dat in de bijlage ook een vierde scenario is opgenomen met fixatie van de werkende bevolking i.p.v. de WZG anno 2003. De goede uitwerking van dit alternatief vereist echter onontkoombaar bijkomende hypotheses om te vermijden dat de WZG binnen leeftijds- en geslachtsgroepen in menig projectiejaar hoger uitvalt dan 100%.

¹² De Stockholm-norm voorziet een stijging van de WZG tegen 2010 tot 70%, bij vrouwen tot 60% en bij 55 tot 64-jarigen tot 50%.

Tabel 2. Verwachte wijziging van het aantal werkenden in de Vlaamse bevolking 15-64 jaar t.o.v. het niveau 2003 (2.488.000) volgens de scenario's A, B en C op basis van de NIS-projecties

Jaar	Scenario A (fixatie WZG 2003)	Scenario B (Stockholm-norm)	Scenario C (geleidelijke Δ WZG)
2010	-47.000	+285.000	+66.000
2020	-169.000	+176.000	+120.000
2030	-292.000	+25.000	-15.000
2040	-353.000	-52.000	-90.000
2050	-402.000	-104.000	-142.000

Bron: NIS, EAK & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050; bewerking APS.

Volgens *scenario A* zal de generatieverschuiving een daling van de werkzame bevolking in Vlaanderen tot gevolg hebben in de grootteorde van 47.000 eenheden tegen 2010 en van bijna 300.000 eenheden tegen 2030. Als zodanig duidt scenario A enkel de 'demografische drift' aan, m.n. de verschuivingen t.o.v. het basisjaar 2003 die enkel het gevolg zijn van het verloop van de demografische evolutie volgens de NIS-projecties (zie bijlage 2).

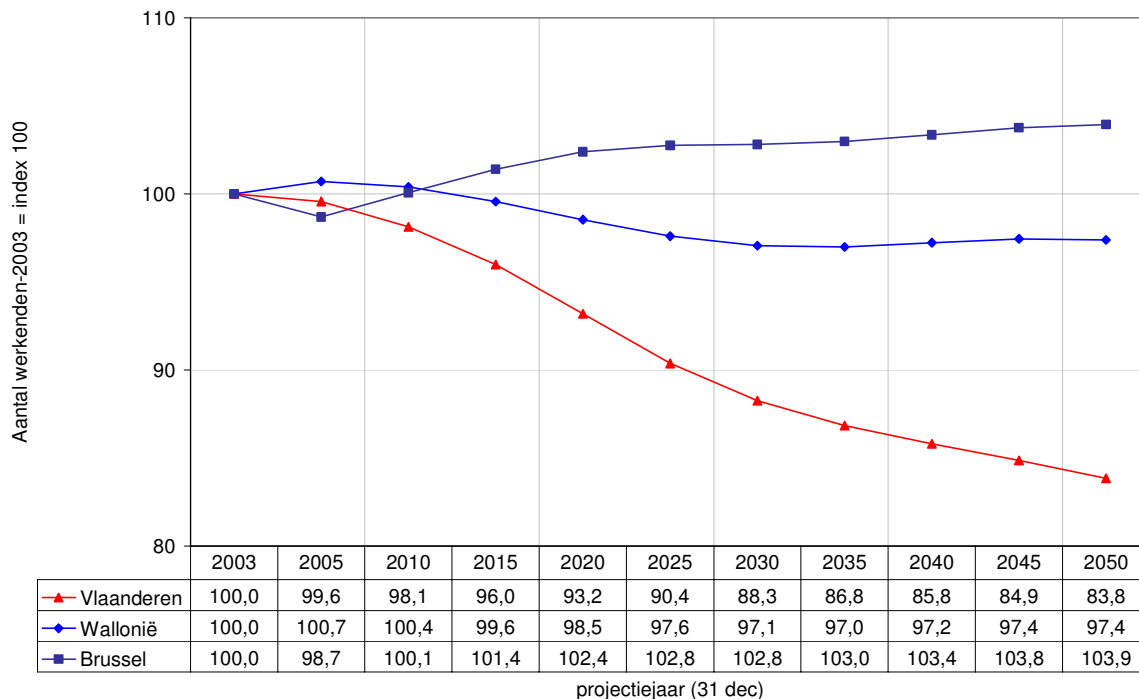
Volgens *scenario B* zou andersom de werkzame bevolking eerst flink toenemen om nadien opnieuw te krimpen. Uiteraard vloeit dit voort uit de aangenomen stijging van de WZG vanaf 2010, in het bijzonder bij 55 tot 64-jarigen.

Scenario C toont eerst een meer geleidelijke toename van de werkzame bevolking, gevolgd door een krimp na 2020. De meer geleidelijke evolutie in het begin weerspiegelt de aannahme van een meer geleidelijke verhoging van de WZG, de wat forsere daling aan het einde van de reeks volgt uit de wat lagere ingeplugde WZG bij mannen tussen 55 en 64 jaar.

De belangrijkste boodschap is dat de WZG binnen leeftijdsgroepen van de geprojecteerde bevolking in de komende jaren hoe dan ook moet stijgen, wil men vermijden dat de totale werkzame bevolking gaat dalen.

Maken we de vergelijking tussen de gewesten, dan blijkt dat binnen *scenario A* vooral Vlaanderen fors moet inleveren wat het aantal arbeidskrachten betreft als louter gevolg van de voorzienbare bevolkingsontwikkeling. In Wallonië is de inlevering naar verwachting veeleer beperkt te noemen terwijl in de hoofdstad globaal zelfs een stijging van het aantal werkenden kan voorspeld worden t.o.v. het waargenomen peil anno 2003.

Figuur 20. Evolutie van het globale aantal werkenden per regio in vergelijking met de stand anno 2003 (scenario fixatie WZG 2003)

Bron: NIS, EAK & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050; bewerking APS.

Analoge berekeningen op basis van de scenario's B en C geven eveneens aan dat Vlaanderen meer dan de andere regio's erop bedacht moet zijn om haar werkzaamheidsgraad op te krikken, wil de regio haar werkzame bevolking op peil houden.

2) Evolutie afhankelijkheidsratio bij fixatie WZG

De afhankelijkheidsratio (AR) is klassiek gedefinieerd als de verhouding tussen de bevolking op jonge (0-19 jaar) en oudere leeftijd (65-plus) tot de leeftijdsgroep daartussenin (20-64 jaar), zie hoger. Hier nemen we als alternatief AR*, zijnde de verhouding tussen de niet-werkzame bevolking tot de werkzame bevolking; $AR^* = \text{niet-WB} / \text{WB}$.

Diverse gedachtelijnen en hypothesen kunnen in dit verband uitgewerkt worden. Het eenvoudigste is om *scenario A* aan te houden, met als uitgangspunt de fixatie van de WZG anno 2003. Gegeven de bevolkingsvooruitzichten van het NIS kan dan voor elk der projectiejaren zowel de teller (niet-WB) als de noemer (WB) van AR* bepaald worden.

Eerst wordt voor elk projectiejaar berekend hoeveel personen in de (geprojecteerde) bevolking werkzaam (noemer) zijn. Vertrekpunt is de WZG zoals opgemeten voor het jaar 2003 in elk der leeftijdsgroepen van vijf jaar tussen 15 en 64 jaar in de beide geslachten. Vervolgens levert het complement in de totale (geprojecteerde) bevolking de niet-WB (teller), waaruit AR* zich laat bepalen. De oefening is voor elk der gewesten uitgevoerd.

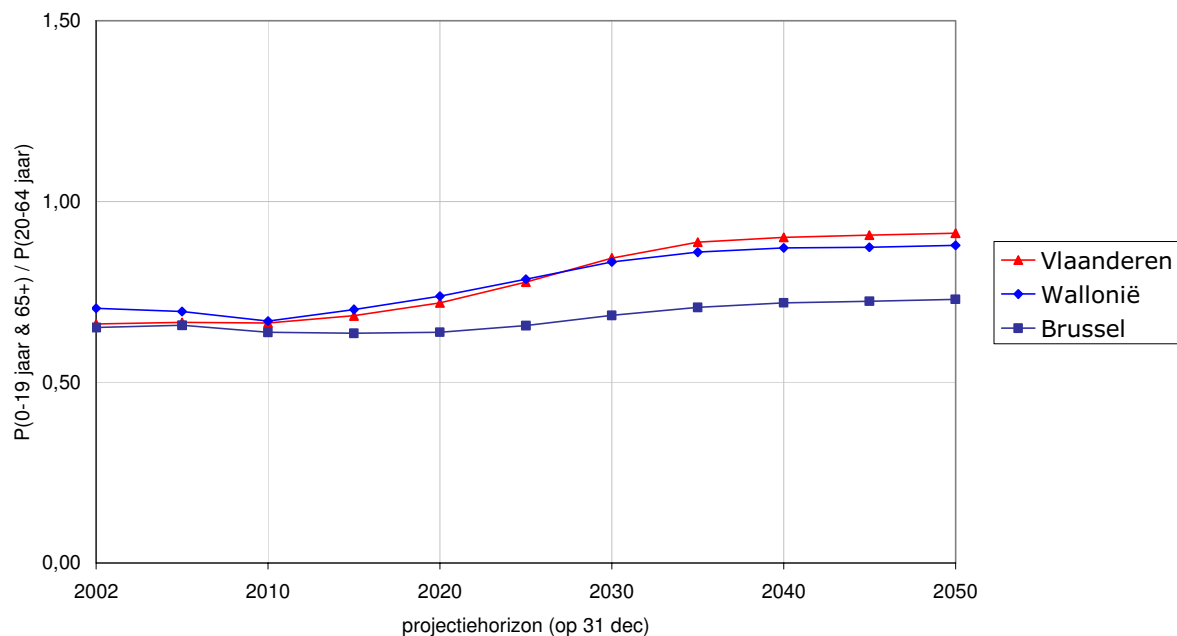
Voor een goed begrip is het aangewezen om de projectie van AR* in samenhang te bekijken met de projectie van AR in de gewesten.

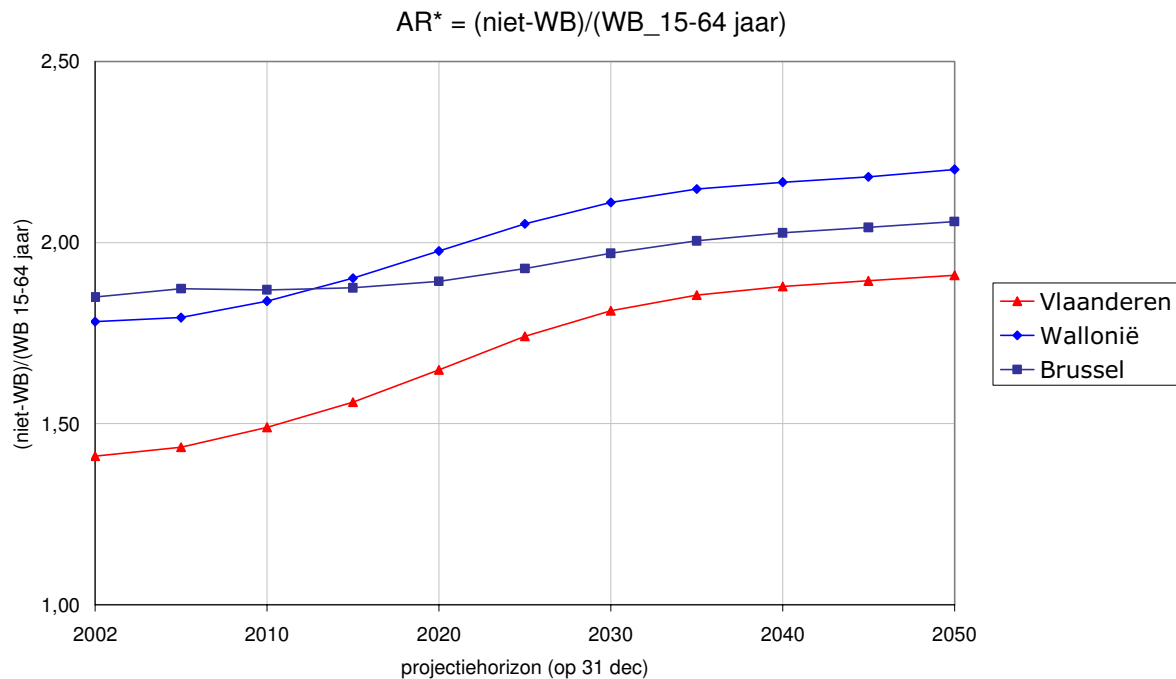
AR stijgt het snelst in Vlaanderen (van 0,66 in 2002 naar 0,91 in 2050), waardoor de regio vanaf 2030 de hoogste (geprojecteerde) AR laat optekenen, zij het slechts iets hoger dan in Wallonië (zie ook figuur 8). Vanuit het oogpunt van de financiering van de sociale zorgverlening, zou Vlaanderen dus de meest ongunstige situatie tegemoet gaan.

AR* vertrekt van de verschillen in WZG tussen de gewesten. In de mate dat Vlaanderen haar hogere WZG van 2003 weet te behouden, kan de regio blijven bogen op een lagere – aldus gecorrigeerde – afhankelijkheidsratio (AR*). Niettemin is het belangrijkste aandachtspunt in de figuur dat AR*, afgaand op de NIS-bevolkingsvooruitzichten, in de drie gewesten vrij fors gaat stijgen en het snelst van al in Vlaanderen (van 1,41 in 2002 naar 1,91 in 2050), waardoor haar comparatief voordeel, bekeken vanuit de financiering van de sociale zorgverlening, naar verwachting gaat afkalven.

Figuur 21. Projectie van de afhankelijkheidsratio's AR en AR*, per gewest

$$AR = P(0-19 \text{ jaar} \& 65+)/P(20-64 \text{ jaar})$$

Bron: NIS EAK-2003 & Bevolkingsvooruitzichten 2005–2050.

Noot: AR^* = gecorrigeerde afhankelijkheidsratio gebaseerd op de waargenomen WZG per geslachts- en leeftijdsgroep anno 2003 (scenario A); WB = werkzame bevolking (heeft een betrekking volgens EAK-2003).

4.2. De zorgverzekering

4.2.1. Uitgangssituatie

Sinds 1 oktober 2001 is de zgn. ‘Vlaamse Zorgverzekering’ (VZ) van kracht. Deze verzekering verleent een tegemoetkoming voor niet-medische zorgen. Elke inwoner van 26 jaar of ouder betaalt hiervoor een premie van 25 euro op jaarbasis, of 10 euro als men recht heeft op de verhoogde tegemoetkoming in de ziekteverzekering. Voor het jaar 2004 registreerde men bijna 150.000 gebruikers van diensten die in het kader van de zorgverzekering vergoed werden, wat bij benadering 2,5% van de bevolking uitmaakt.¹³

Te vermelden is:

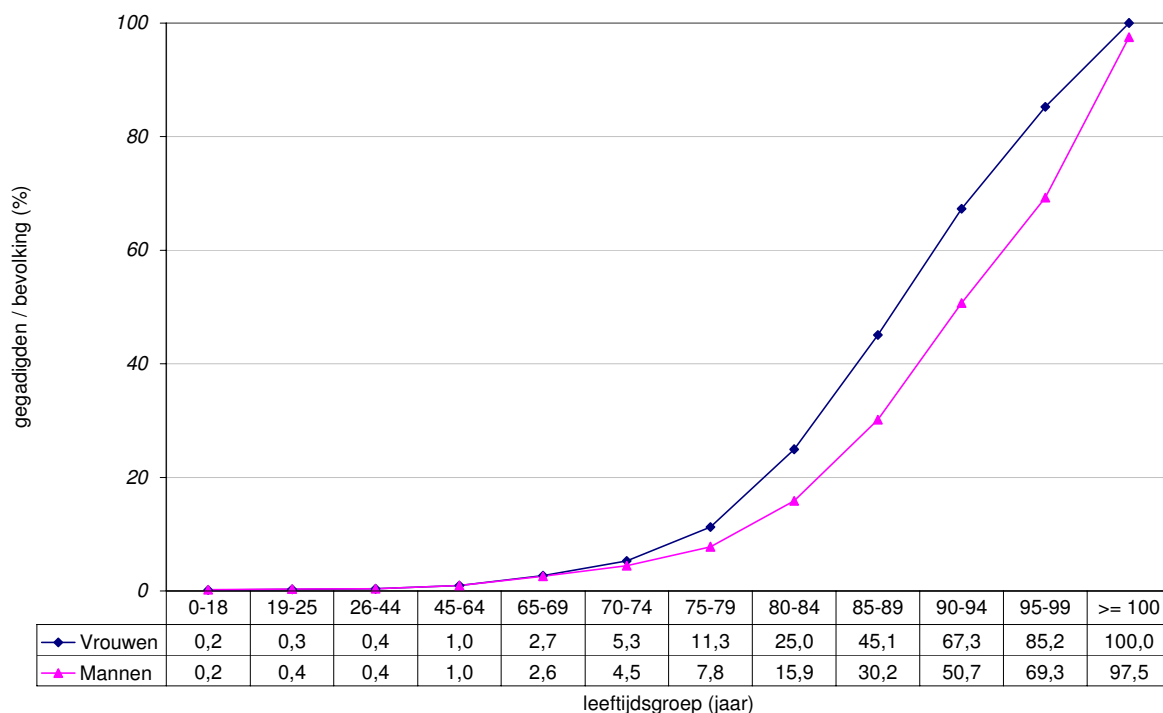
- 1) bijna alle gebruikers (97,7%) zijn woonachtig in Vlaanderen;
- 2) twee op de drie gebruikers zijn vrouwen (67,3%), één op de drie zijn mannen (32,7%);
- 3) zes op de tien gebruikers (57,4%) vraagt een tegemoetkoming voor de thuis- of mantelzorg (90 euro per maand), vier op de tien (42,6%) voor residentiële zorg (125 euro per maand);

¹³ In concreto gaat het om een aantal van 149.694 gebruikers. “Strikt genomen is dit de [geregistreerde] situatie per 31 december 2004. Het is dus zeker geen optelling sinds de opstart van de zorgverzekering, maar ook niet helemaal het aantal gebruikers van diensten die in het kader van de zorgverzekering vergoed werden in 2004. Aangezien er in 2004 tenlastenemingen zijn stopgezet en er ook nieuwe werden opgestart, ligt het aantal geregistreerde gebruikers uiteraard hoger. Wat telt, is dat het wel degelijk een correct vertrekpunt is voor de verdere analyse ...” (mail 13/09/05 administratie belast met de VZ).

- 4) tegemoetkoming voor residentiële zorg is belangrijker bij vrouwen die steun genieten (47%) dan bij mannen die steun genieten (33%);
- 5) één op de drie (36%) heeft ook recht op een verhoogde tegemoetkoming in de ziekteverzekering (WIGW).

De opsplitsing naar leeftijdsgroepen leert dat pas voorbij de leeftijd van 70 jaar meer dan vijf procent van de mannen en de vrouwen beroep doen op een tegemoetkoming van de zorgverzekering. Dan gaat het snel crescendo met de leeftijd (tot nagenoeg 100% onder de honderdjarigen). Verhoudingsgewijs doen oudere vrouwen iets meer beroep op een tegemoetkoming van de zorgverzekering dan oudere mannen.

Figuur 22. Beroep op de Vlaamse Zorgverzekering in 2004 naar leeftijdsgroep, geslacht en regio, in % van de totale bevolking per categorie

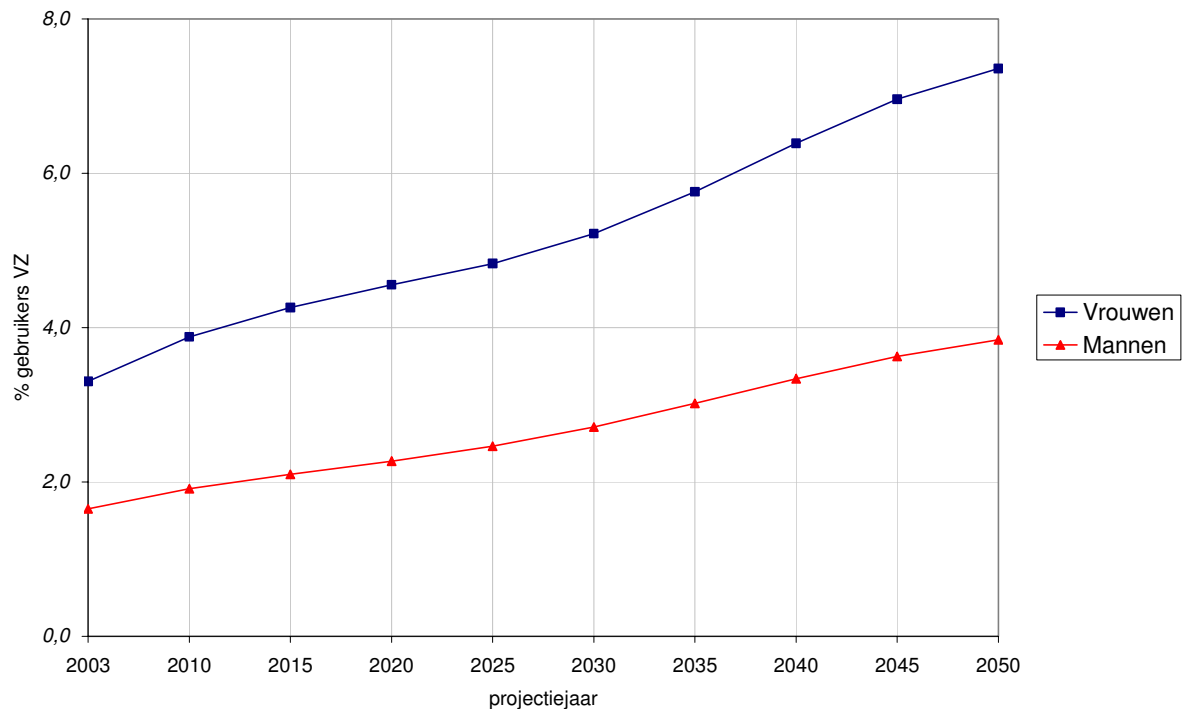

Bron: MVG, dept. WVC; NIS Bevolkingsstatistieken Vlaams Gewest 1/01/2004; bewerking APS.

4.2.2. Toekomstverkenning

Houden we die vastgestelde percentages – of gebruikersgraad – per categorie constant, dan kan uitgaande van de NIS-bevolkingsvooruitzichten berekend worden hoe het aandeel van de totale bevolking dat een tegemoetkoming ontvangt, verder zal evolueren.

Figuur 23. Projectie van het aandeel in de Vlaamse bevolking dat beroep doet op een tegemoetkoming in het kader van de Vlaamse Zorgverzekering (VZ), in %

Bron: waarnemingen gegadigden tegemoetkoming VZ: MVG, dept. WVC (data voor 2004); NIS-bevolkingsvooruitzichten 2000-2050 (voor het Vlaamse Gewest); bewerking APS.

Globaal gaat het om een evolutie van 2,5% voor 2004 naar 5,6% voor 2050 (index 226).¹⁴ Die verdubbeling van de gebruikersgraad als gevolg van de ‘demografische drift’ wordt zowel bij mannen als bij vrouwen vastgesteld.

Revelerend is de inschatting van de toename van het aantal personen dat een tegemoetkoming zal genieten in het kader van de VZ bij een gelijkblijvende gebruikersgraad in de onderscheiden leeftijds- en geslachtsgroepen.

¹⁴ Berekend op de bevolking die bijdragen betaalt (vanaf 26 jaar), gaat het om een verschuiving van 3,4% naar 7,5%. We nemen echter de totale bevolking in aanmerking voor de berekening van de gebruikersgraad omdat ook personen jonger dan 26 jaar aanspraak kunnen maken op de tegemoetkomingen in het kader van de VZ (in 2004 ging het om 4.364 personen).

Tabel 3. *Projectie van het aantal gebruikers van diensten vergoed door de VZ voor selecte projectiejaren, per geslacht en in totaal (afgerond op het duizendtal)*

	Mannen	Vrouwen	Totaal
2004	49.000	101.000	150.000
2010	57.000	119.000	177.000
2020	69.000	142.000	210.000
2030	83.000	163.000	246.000
2040	101.000	199.000	300.000
2050	115.000	226.000	341.000

Bron: waarnemingen gegadigden tegemoetkoming VZ: MVG, dept. WVC (data voor 2004); NIS, Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050 (voor het Vlaamse Gewest); bewerking APS met als uitgangspunt een gelijkblijvende gebruikersgraad in de diverse leeftijds- en geslachtsgroepen.

De ‘demografische drift’ alleen zal ertoe leiden dat in 2020 moet gerekend worden met een toename van het aantal gebruikers van diensten vergoed door de VZ ten opzichte van het huidige peil in de orde van 60.000 eenheden (index 141); in 2040 moet gerekend worden met een verdubbeling.

Met een gemiddelde tegemoetkoming van 105 euro per gegadigde per maand zou dit grofweg een niet-geïndexeerde netto meerkost op jaarbasis geven in de orde van 75 miljoen euro voor 2020 en van bijna 190 miljoen euro voor 2040.

4.3. Woonbeleid voor alleenstaanden

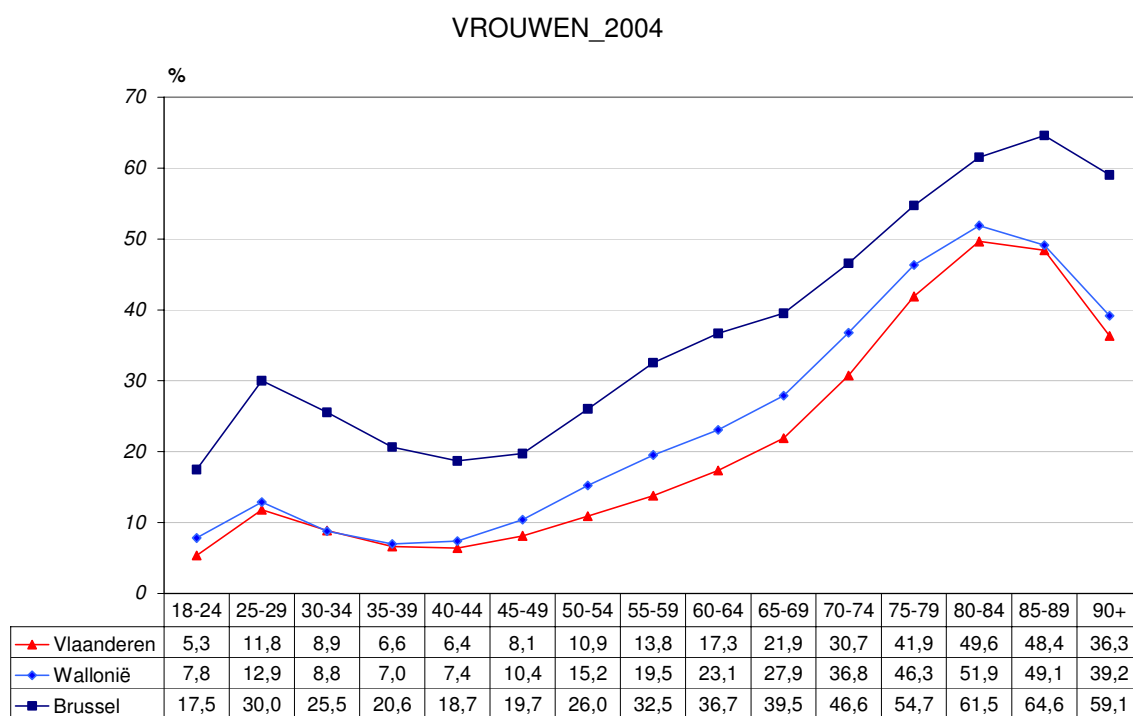
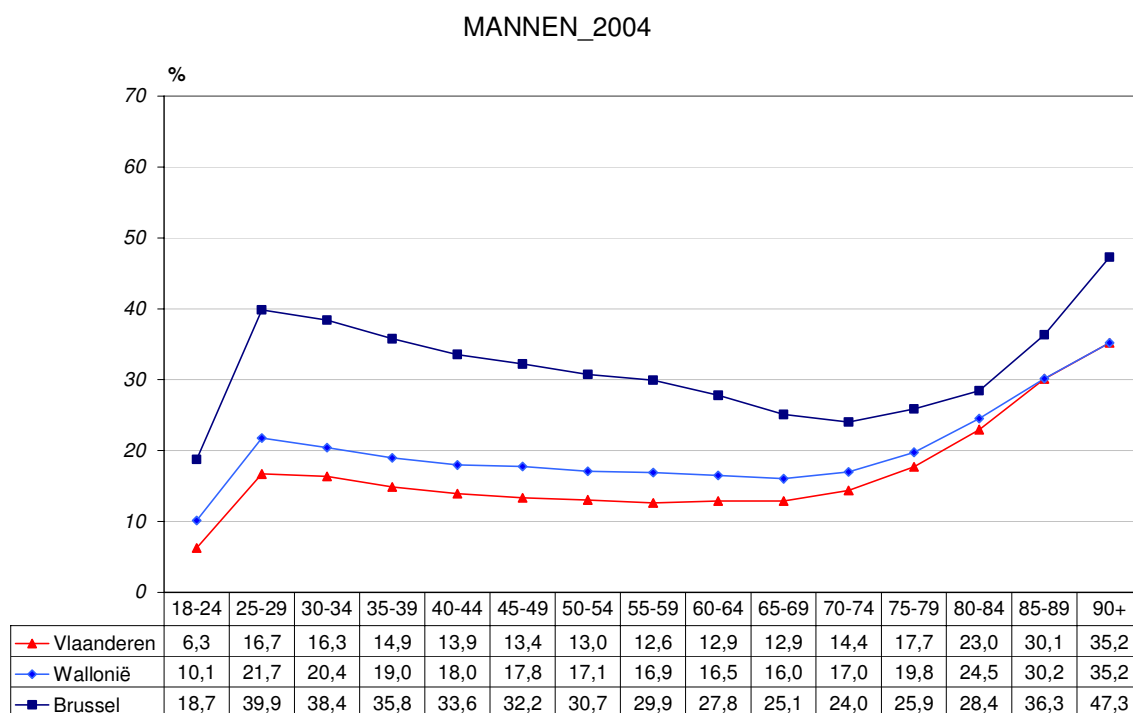
Het woonbeleid hangt sterk samen met de evolutie van het aantal huishoudens, meer in het bijzonder van het aantal alleenstaanden in de bevolking.

4.3.1. Uitgangssituatie

Begin 2004 telde het Vlaamse Gewest iets minder dan 2,5 miljoen private huishoudens en precies 3.354 collectieve huishoudens. Ten opzichte van 1990 steeg het aantal private huishoudens fors (+13%), hoewel het aantal personen in private huishoudens duidelijk minder sterk toenam (+4,6%). Dat leidde tot een gezinsverdunding: van gemiddeld 2,61 leden per huishouden op 1 januari 1990 naar 2,43 leden op 1 januari 2004. Het Waalse Gewest kende een parallelle evolutie (van gemiddeld 2,53 naar 2,36 leden per huishouden), zij het met telkens iets lagere waarden dan in Vlaanderen. In een grote stad als Brussel zijn de huishoudens in doorsnee beduidend kleiner, maar hier trad wel een – zij het zeer bescheiden – groei van de gemiddelde huishoudgrootte op (van 2,01 naar 2,04 leden).

Twaalf procent van de Vlaamse bevolking anno 2004 is ‘alleenwonende’ of ‘alleenstaande’, d.w.z. is geregistreerd als referentiepersoon van een eenpersoonshuishouden in het Rijksregister. Dit is lager dan in Wallonië (14%) of in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (25%).

Naar verhouding wonen meer mannen dan vrouwen alleen op middelbare leeftijd (25-54 jaar); bij vrouwen is alleen wonen vooral een gegeven op oudere leeftijd (55-plus).

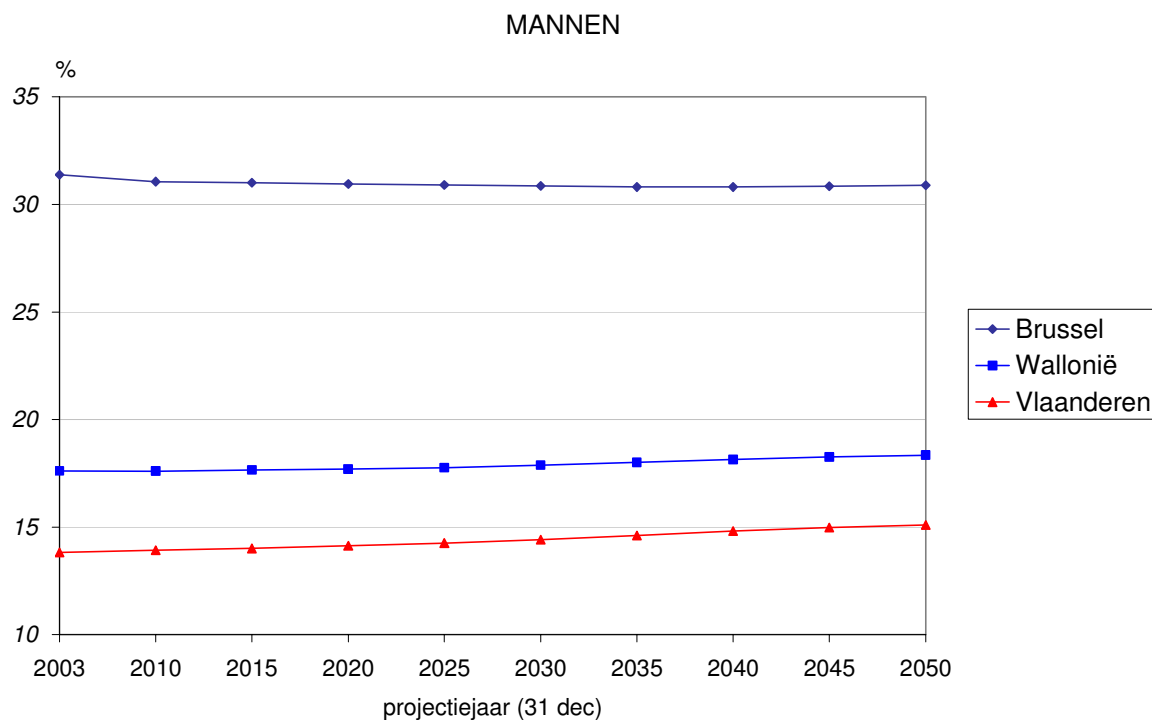
Figuur 24. Alleenstaanden per leeftijdsgroep, geslacht en regio (%)

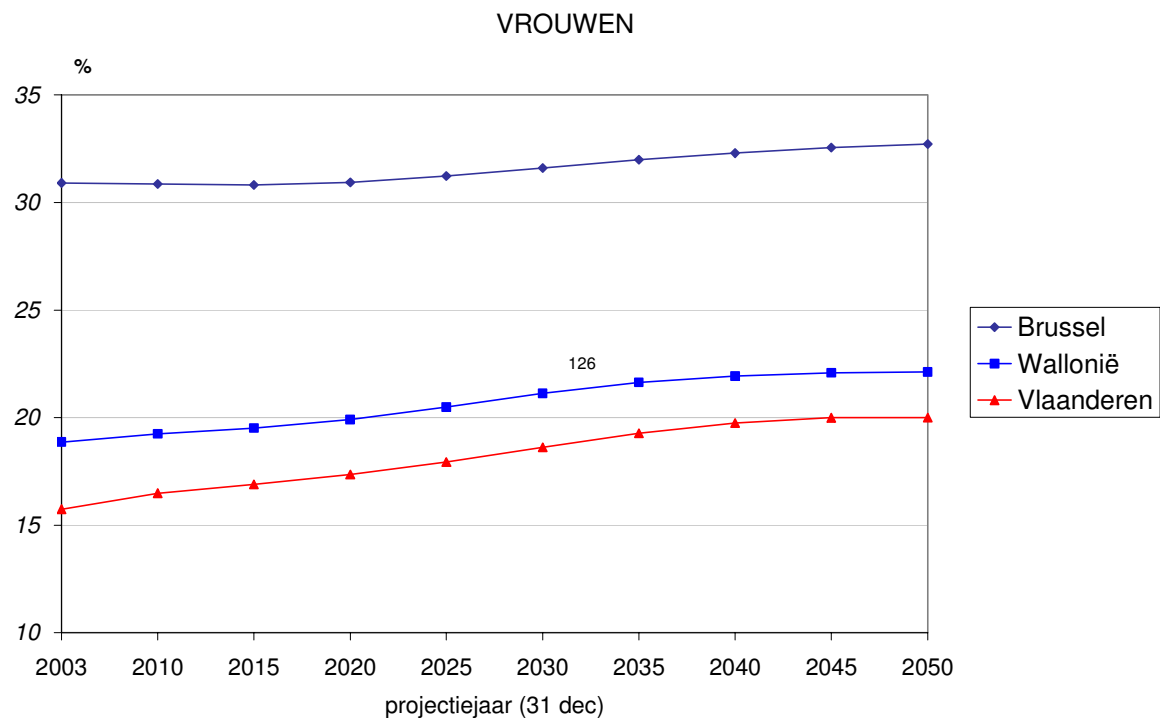
Bron: NIS & Informatiesysteem WVC, stand op 1 jan 2004 (31/12/2002).

4.3.2 Toekomstverkenning

Houden we de vastgestelde percentages per geslacht, per leeftijdsgroep en per regio constant, dan kan uitgaande van de NIS-bevolkingsvooruitzichten berekend worden hoe het aandeel van alleenstaanden in de totale bevolking verder zal evolueren.

Figuur 25. Projectie van het aandeel alleenstaanden in de bevolking, per gewest en per geslachtsgroep, op basis van de waarnemingen naar leeftijd, geslacht en regio voor 1 jan 2004 en de NIS-bevolkingsvooruitzichten 2010-2050, in %.

Bron: Waarnemingen NIS & Informatiesysteem WVC, stand op 1 jan 2004; NIS, Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050; bewerking APS.

Bij mannen wordt in Vlaanderen en Wallonië slechts een lichte stijging van het aandeel alleenstaanden in de volwassen bevolking verwacht, tenminste als we louter afgaan op de verdere bevolkingsevolutie op basis van de NIS-bevolkingsvooruitzichten. Het indexcijfer voor de evolutie tussen (31 december) 2003 en (31 december) 2050 is 109 voor Vlaanderen en 104 voor Wallonië. In Brussel daartegenover blijft het aandeel alleenstaanden in de bevolking naar verwachting nagenoeg constant (index 98).

Bij vrouwen wordt een sterkere evolutie verwacht, met een stijging van het aandeel alleenstaanden in Vlaanderen (index 127), in Wallonië (index 117) en in Brussel (index 106).

Zowel bij mannen als bij vrouwen wordt dus naar verhouding de sterkste stijging van het aandeel alleenstaanden verwacht in Vlaanderen. Wel moet opgemerkt worden dat bij deze berekeningen de weerslag op het aantal alleenstaanden van mogelijke evoluties met betrekking tot huwelijk en echtscheiding, of meer algemeen relatievorming en relatieontbinding, niet in de beschouwingen zijn opgenomen.

Meer alleenstaanden in de bevolking betekent uiteraard een grotere nood aan woongelegenheden voor alleenstaanden, hetzij appartementen, woonblokken of zgn. kangoeroewoonsten. Aantallen zijn hier wellicht informatiever dan proporties.

Tabel 4. Projectie van het aantal alleenstaanden in Vlaanderen, per geslacht en in totaal
(afgerond op het duizendtal, stand op 31 december van het jaar)

	Mannen	Vrouwen	Totaal
2003	325.000	387.000	712.000
2010	336.000	415.000	751.000
2020	348.000	446.000	794.000
2030	358.000	482.000	841.000
2040	367.000	512.000	880.000
2050	370.000	512.000	882.000

Bron: Waarnemingen NIS & Informatiesysteem WVC, stand op 1 jan 2004; NIS-Bevolkingsvooruitzichten 2000-2050; bewerking APS met als uitgangspunt constante proporties alleenstaanden in de diverse leeftijds- en geslachtsgroepen.

Vlaanderen moet tegen 2020 rekenen met een extra nood aan woongelegenheden voor alleenstaanden in de orde van 80.000 eenheden, zowat de huidige bevolking van Leuven. De bijkomende nood in Wallonië wordt tegen dan geschat op 50.000 eenheden en in Brussel op 10.000 eenheden.

Op langere termijn, d.w.z. tegen 2050, kan deze nood geschat worden op 170.000 eenheden voor Vlaanderen, of ongeveer de huidige bevolking van Leuven en Mechelen samen. Voor Wallonië is dat 37.000 eenheden, voor Brussel 42.000 eenheden.

5. Besluiten

Ontgroening en vergrijzing van de bevolking zijn al geruime tijd aan de orde en zullen zich volgens de NIS-projecties ook doorzetten in de toekomst. In vergelijking met de overige gewesten van het land zijn deze ontwikkelingen duidelijk het meest markant in Vlaanderen. Sterker nog dan in de andere regio's transformeert de leeftijdspiramide zich tot een zgn. 'beanpole', een bonenstructuur met smalle basis en zware top. Jongeren onder de 20 jaar zullen vanaf 2020 geen 20% van de Vlaamse bevolking meer uitmaken, terwijl nog vóór 2030 het aandeel van vijfenzestigplussers de kaap van 25% bereikt. Tegen dat jaar overigens moet men rekenen met een aangroei van vijfenzestigplussers groter dan de huidige bevolkingen van Gent en Antwerpen samen.

De geschetste ontwikkelingen maken dat vanaf 2010 de afhankelijkheidsratio (AR) in Vlaanderen sterk gaat stijgen, van 0,66 nu naar 0,90 in 2040. De inactieve leeftijdsgroepen zullen dan flink zwaarder drukken op de actieve leeftijdsgroep (20-64 jaar) dan vandaag het geval is. Vlaanderen en Wallonië volgen hier een parallelle ontwikkeling, met Vlaanderen als koploper vanaf 2030. Brussel kent een minder steile ontwikkeling op dit vlak. De uitsplitsing van de twee componenten van de afhankelijkheidsratio bevestigt dat onderliggend de demografische ontwikkelingen voor het Vlaamse Gewest het meest markant zijn: de groene druk ligt het laagst in Vlaanderen (tot 2035) terwijl anderzijds de grijze druk er het meest voelbaar wordt (tot 2050).

Een apart gegeven is de veroudering binnen de veroudering, met een stijgend aandeel 80-plussers binnen de groep van 65-plussers (van 23% nu naar 40% in 2050). Ook de 'witte druk', zoals weergegeven in de ratio van hoogbejaarden (80-plussers) en de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar), gaat crescendo. Vanaf 2015 wordt Vlaanderen koploper in dit opzicht. Berekend op de totale bevolking stijgt het aandeel hoogbejaarden in Vlaanderen van 4% nu naar 11% in 2050. Dit blijft wellicht niet zonder gevolgen voor de zorgsector.

De bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar) is, na een initiële stijging tot 2010, op termijn aan een krimp toe. Voorspeld wordt om voor Vlaanderen te rekenen met een verlies van 350.000 eenheden in 2040 t.o.v. het peil in 2000. Vlaanderen kenmerkt zich tevens door de sterkste veroudering van haar bevolking op arbeidsleeftijd.

Bijzondere aandacht vraagt de vervanging van arbeidskrachten. Gaandeweg wordt de groep jongeren die zich aandient op de arbeidsmarkt kleiner dan de groep die de pensioenleeftijd bereikt. Waar Wallonië en Brussel in de nabije toekomst nog kunnen rekenen op een groeiende instroom, is dit voor Vlaanderen niet langer het geval. Integendeel, vanaf 2010 zakt de potentiële instroom verder, terwijl de potentiële uitstroom thans al uitdeint. Ook hier moet Vlaanderen meer nog dan de andere regio's bedacht zijn op het veiligstellen van het juiste evenwicht.

Voor een select aantal domeinen waarvoor de Vlaamse regering geheel of gedeeltelijk bevoegd is, is nagegaan welke de potentiële weerslag is van de veroudering van de bevolking: de arbeidsmarkt, de zorgverzekering en de woonbehoefte van alleenstaanden. In hoofdzaak is nagegaan met welke gevolgen moet gerekend worden als gewoonweg de 'demografische drift' vrij spel krijgt, m.a.w. als enkel de voorspelde bevolkingsontwikkeling voor de periode tot 2050 haar invloed doet gelden op vigerende geslachts- en leeftijdsspecifieke risico's (i.c. de werkzaamheidsgraad (WZG), de gebruikersgraad m.b.t. tegemoetkomingen in het kader van de Vlaamse Zorgverzekering (VZ), het risico om alleen te wonen volgens de registratie bij de burgerlijke stand).

Betreffende de arbeidsmarkt in Vlaanderen is de belangrijkste vaststelling dat al vanaf 2010 moet gerekend worden met een wezenlijke en progressief voortschrijdende daling van de totale werkende bevolking (min 47.000 eenheden in 2010, berekend op basis van de WZG-2003). Alleen het fors opkrikken van de WZG (vnl. bij 50 tot 64-jarigen) zou dit proces initieel kunnen tegengaan. Zou men de afhankelijkheidsratio definiëren als de ratio van de niet-werkende op de werkende bevolking (AR*)

dan ontwikkelt zich naar verwachting een verdere stijging van AR* in alle gewesten van het land, maar Vlaanderen blijft niettemin wel het gunstigste profiel vertonen (bekeken vanuit het standpunt van de financiering van het stelsel). De meer conventionele afhankelijkheidsratio, die gewoonweg een verhouding tussen leeftijdscategorieën uitdrukt (AR = bevolking buiten beroepsactieve leeftijd versus bevolking op beroepsactieve leeftijd), gaf anderzijds aan dat Vlaanderen op termijn het meest ongunstige profiel gaat vertonen. Deels dus compenseert de thans hogere WZG van Vlaanderen voor haar nefaste bevolkingsontwikkeling in vergelijking met de overige gewesten van het land.

Tegemoetkomingen in het kader van de zorgverzekering zitten eveneens in de lift als we louter en alleen de demografische ontwikkeling in aanmerking nemen. De gebruikersgraad evolueert van 2,5% in 2004 naar 5,6% van de bevolking in 2050. Een verdubbeling van het aantal gebruikers en dito kosten kan verwacht worden tegen 2040. Deels is dit zelfs buiten de waard gerekend, want Vlaanderen moet – méér nog dan de ander regio's – rekening houden met een stijgende familiale zorgindex (ratio van 80-plussers/vijftigers in de bevolking), wat zoveel betekent dat het draagvlak voor de 'goedkopere' mantel- en/of thuiszorg versmalt – los overigens van het officieel beleden credo om vijftigers aan de slag te houden.

Vlaanderen telt naar verhouding minder alleenstaanden in de bevolking dan in Brussel of in Wallonië. Voornamelijk bij vrouwen, waar alleen wonen vooral een gegeven is op oudere leeftijd (55-plus), wordt een stijging van het aandeel alleenstaanden in de bevolking verwacht. Zou men dit uitdrukken in de nood aan nieuwe woongelegenheden voor alleenstaanden, dan moet tegen 2020 gerekend worden met een bijkomende nood in de orde van 80.000 eenheden; tegen 2050 met een bijkomende nood van 170.000 eenheden. Ook in de overige gewesten van het land is beleid terzake aangewezen.

BIJLAGE 1. WERKZAAMHEIDSGRADEN VOLGENS DIVERSE SCENARIO'S

Vier scenario's betreffende de evolutie van de werkzaamheidsgraad (WZG) worden vooropgesteld.

Scenario A (fixatie situatie 1 januari 2003)

Dit scenario bevriest de WZG (uitgedrukt als een fractie) zoals vastgesteld in 2003:

Tabel B-1: Ingeplugde WZG volgens scenario A

			15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
VG	M	2003	0,097	0,585	0,876	0,925	0,927	0,901	0,887	0,828	0,519	0,176
	V	2003	0,068	0,513	0,795	0,794	0,789	0,751	0,664	0,525	0,257	0,054
WG	M	2003	0,076	0,398	0,761	0,838	0,844	0,864	0,813	0,727	0,510	0,222
	V	2003	0,044	0,313	0,684	0,672	0,675	0,659	0,576	0,495	0,290	0,087
BHG	M	2003	0,049	0,344	0,653	0,738	0,754	0,746	0,767	0,706	0,519	0,307
	V	2003	0,039	0,274	0,611	0,620	0,604	0,601	0,593	0,550	0,413	0,138

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV).

Scenario B (hogere WZG vanaf 2010 inz. bij 55-plussers)

Dit scenario hanteert vanaf 2010 hogere WZG in alle leeftijds- en geslachtsgroepen, en wel zo dat de WZG bij 55-plussers vanaf 2010 gelijke is aan 50 procent (conform de Stockholm-streefnorm) en de drie gewesten vanaf dan identieke WZG hebben.

Tabel B-2: Ingeplugde WZG volgens scenario B

			15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
VG	M	2003	0,097	0,585	0,876	0,925	0,927	0,901	0,887	0,828	0,519	0,176
		2010	0,100	0,600	0,900	0,925	0,927	0,901	0,900	0,850	0,700	0,500
	V	2003	0,068	0,513	0,795	0,794	0,789	0,751	0,664	0,525	0,257	0,054
		2010	0,100	0,513	0,800	0,850	0,850	0,850	0,850	0,650	0,500	0,300
WG	M	2003	0,076	0,398	0,761	0,838	0,844	0,864	0,813	0,727	0,510	0,222
		2010	0,100	0,600	0,900	0,925	0,927	0,901	0,900	0,850	0,700	0,500
	V	2003	0,044	0,313	0,684	0,672	0,675	0,659	0,576	0,495	0,290	0,087
		2010	0,100	0,513	0,800	0,850	0,850	0,850	0,850	0,650	0,500	0,300
BHG	M	2003	0,049	0,344	0,653	0,738	0,754	0,746	0,767	0,706	0,519	0,307
		2010	0,100	0,600	0,900	0,925	0,927	0,901	0,900	0,850	0,700	0,500
	V	2003	0,039	0,274	0,611	0,620	0,604	0,601	0,593	0,550	0,413	0,138
		2010	0,100	0,513	0,800	0,850	0,850	0,850	0,850	0,650	0,500	0,300

Bron: NIS EAK-2003 voor gegevens 2003; cijfers voor latere jaren zelfgekozen maar gebaseerd op 'Stockholm-norm'.

Scenario C (geleidelijke verhoging WZG)

Dit scenario gaat uit van een geleidelijke verhoging van de WZG over de periode 2003-2030. Hierbij zijn de volgende vaststellingen leidraad voor het inpluggen van WZG:

Tabel B-3. WZG bevolking 15-64 jaar in 1996 en in 2003, per gewest (in %)

		1996	2003	Evolutie
Vlaanderen	Mannen	72,0	70,7	-1,3
	Vrouwen	49,3	55,0	+5,8
Wallonië	Mannen	62,6	63,5	+0,9
	Vrouwen	43,4	47,4	+4,0
Brussel	Mannen	59,0	59,1	+0,1
	Vrouwen	45,6	47,4	+1,7

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV), situatie telkens op 1 januari.

Nadere analyse verduidelijkt dat de grootste toename van de WZG vastgesteld wordt bij vrouwen, meer bepaald in de leeftijdsgroep van vijftigers. In Vlaanderen stijgt de WZG in de beschouwde periode met 14,8 procentpunten bij vrouwen tussen 50 en 54 jaar, met 8,6 procentpunten bij vrouwen tussen 55 en 59 jaar en slechts met 0,6 procentpunten bij vrouwen tussen 60 en 64 jaar. Daarnaast is er ook winst bij vrouwen in de leeftijdsgroep van 25-49 jaar: van 69,5% in 1996 naar 75,8% in 2003 (+6,2 procentpunt). Bij de mannen daartegenover wordt enkel matige winst genoteerd onder de vijftigers (+1 à 2 procentpunt).

Ook in Wallonië en in Brussel is de stijging van de WZG het sterkst onder vrouwen boven de vijftig.

De WZG 2005 behoudt de WZG 2003. Vanaf 2010 tot 2030 stijgt de WZG geleidelijk naar de WZG van het maximumscenario, met dit verschil dat bij mannen – in alledrie de gewesten – de hoogste waarde 0,60 is (niet 0,70 zoals in scenario B) in de leeftijdsgroep 55-59 jaar en 0,40 (niet 0,50 zoals in scenario B) in de leeftijdsgroep 60-64 jaar. Er worden bijgevolg 4 perioden met dezelfde WZG in aanmerking genomen, met aanvang in 2003, 2010, 2020 en 2030.

Tabel B-4. Ingeplugde WZG volgens scenario C

			15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
VG	M	2003	0,097	0,585	0,876	0,925	0,927	0,901	0,887	0,828	0,519	0,176
		2010	0,100	0,600	0,900	0,925	0,927	0,901	0,900	0,850	0,550	0,200
		2020	0,100	0,600	0,900	0,925	0,927	0,901	0,900	0,850	0,600	0,350
		2030	0,100	0,600	0,900	0,925	0,927	0,901	0,900	0,850	0,600	0,400
	V	2003	0,068	0,513	0,795	0,794	0,789	0,751	0,664	0,525	0,257	0,054
		2010	0,100	0,513	0,800	0,800	0,800	0,800	0,800	0,600	0,300	0,100
		2020	0,100	0,513	0,800	0,850	0,850	0,850	0,850	0,650	0,500	0,300
		2030	0,100	0,513	0,800	0,850	0,850	0,850	0,850	0,650	0,500	0,300
WG	M	2003	0,076	0,398	0,761	0,838	0,844	0,864	0,813	0,727	0,510	0,222
		2010	0,080	0,400	0,850	0,850	0,850	0,850	0,850	0,750	0,550	0,250
		2020	0,100	0,500	0,875	0,900	0,900	0,900	0,900	0,800	0,600	0,350
		2030	0,100	0,600	0,900	0,925	0,927	0,901	0,900	0,850	0,600	0,400
	V	2003	0,044	0,313	0,684	0,672	0,675	0,659	0,576	0,495	0,290	0,087
		2010	0,050	0,400	0,700	0,700	0,700	0,700	0,700	0,550	0,300	0,100
		2020	0,075	0,450	0,800	0,800	0,800	0,800	0,800	0,650	0,500	0,300
		2030	0,100	0,513	0,800	0,850	0,850	0,850	0,850	0,650	0,500	0,300
BHG	M	2003	0,049	0,344	0,653	0,738	0,754	0,746	0,767	0,706	0,519	0,307
		2010	0,075	0,400	0,700	0,750	0,750	0,750	0,750	0,750	0,550	0,350
		2020	0,100	0,500	0,800	0,850	0,850	0,850	0,850	0,850	0,600	0,350
		2030	0,100	0,600	0,900	0,925	0,927	0,901	0,900	0,850	0,600	0,400
	V	2003	0,039	0,274	0,611	0,620	0,604	0,601	0,593	0,550	0,413	0,138
		2010	0,100	0,400	0,700	0,700	0,700	0,700	0,700	0,600	0,300	0,200
		2020	0,100	0,500	0,750	0,750	0,750	0,750	0,750	0,625	0,500	0,300
		2030	0,100	0,513	0,800	0,850	0,850	0,850	0,850	0,650	0,500	0,300

Bron: NIS EAK-2003 voor gegevens 2003; cijfers voor latere jaren zelfgekozen.

Scenario D (aantal werknemers constant in absolute termen)

Dit bijkomende scenario veronderstelt dat de werkzame bevolking (WB), of het aantal werkenden, constant blijft (niveau 2003): 2.488.000 voor Vlaanderen, 1.211.000 voor Wallonië en 348.000 voor Brussel.

Tabel B-5. Ingeplugde WB volgens scenario D

		15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
VG	M	17.069	110.718	160.995	196.758	222.960	217.656	197.952	168.359	95.861	26.029
	V	11.460	93.614	142.304	164.949	183.284	175.850	143.671	103.329	46.676	8.259
WG	M	8.085	41.656	80.148	98.513	106.302	110.577	99.084	84.723	48.928	15.760
	V	4.496	31.870	70.092	78.091	84.308	84.275	70.544	57.915	28.649	6.783
BHG	M	1.310	11.128	27.123	32.904	30.760	26.392	23.730	20.018	12.844	5.919
	V	1.031	9.652	26.083	25.915	22.790	20.825	19.087	16.458	11.136	2.979

Bron: NIS EAK-2003.

Vraag is hoe de WZG zich dan ontwikkelt?

Tabel B-6. Verwachte WZG (in %) in de bevolking 15-64 jaar gegeven de ingeplugde WB anno 2003 en de bevolkingsevolutie volgens de NIS-projecties

Jaar	Vlaanderen (WB* = 2.488.000)	Wallonië (WB = 1.211.000)	Brussel (WB = 348.000)
2003	62.9	55.4	53.2
2010	62.0	53.1	52.0
2020	63.9	53.8	50.6
2030	67.9	55.0	50.5
2040	70.1	55.0	50.3
2050	71.5	54.6	49.9

Bron: NIS EAK-2003 & Bevolkingsvooruitzichten 2005-2050; bewerking APS.

In Vlaanderen zou onder de vooropgestelde hypothese de globale WZG maar moeten stijgen vanaf (ongeveer) 2020. In Wallonië en Brussel is onder die hypothese helemaal geen stijging van de WZG vereist.

De conclusie hier is dus dat, wil men het peil aan WB van 2003 handhaven, er – zeker in de nabije toekomst – helemaal geen noemenswaardige inspanningen vereist zijn om de WZG op te krikken.

Nadere analyse maakt echter duidelijk dat fixatie van de WB in de diverse leeftijds- en geslachtsgroepen per regio ertoe leidt dat binnen die categorieën een WZG > 100% moet aangenomen worden omdat het krimpende geprojecteerde bevolkingsaantal in die categorieën ras kleiner wordt dan de gefixeerde WB. Een voorbeeld: de WZG bij mannen tussen 35 en 39 jaar in Vlaanderen anno 2010 zou aldus 113% bedragen ($WB/bevolking = 222.960/198.558$). Wil men voor dit euvel corrigeren, dan moeten alvast bijkomende hypothesen bedacht worden met betrekking tot de verschuiving van de WZG in diverse opeenvolgende leeftijdsgroepen. Voorwaar een complexe oefening.

BIJLAGE 2. DEMOGRAFISCHE DRIFT

1. *Uitgangspunten*

- Veronderstel een indeling van de bevolking in drie leeftijdsgroepen: L1, L2 en L3.
- Op tijdstip T1 is elke leeftijdsgroep even groot in omvang ($1/3$ totale bevolking).
- Op tijdstip T2 maakt L1 $1/6$ van de bevolking uit, L2 $2/6$ en L3 $3/6$.
- De kans op het risico op een kenmerk (bvb. gebruiker van de Vlaamse zorgverzekering) is op elk tijdstip (of in elke periode) gelijk in L1, L2 en L3, resp. 0, $1/2$ en 1.

2. *Berekening globaal risico*

- Op T1 is het globale risico: $0 \cdot 1/3 + 1/2 \cdot 1/3 + 1 \cdot 1/3 = 0 + 1/6 + 2/6 = 3/6$
- Op T2 is het globale risico: $0 \cdot 1/6 + 1/2 \cdot 2/6 + 1 \cdot 3/6 = 0 + 1/6 + 3/6 = 4/6$

3. *Conclusie*

Globaal genomen is het risico op het kenmerk groter op T2 dan op T1. Die evolutie van het globale risico is enkel te wijten aan het gegeven dat op T2 de leeftijdsgroep met het hoogste risico (L3) zwaarder doorweegt dan op T1.

Dergelijke evoluties, waarbij enkel wijzigingen in de leeftijdsdistributie hun invloed doen gelden op het globale risico, duiden we hier aan als ‘demografische drift’.

Het gedachtespel van ‘demografische drift’ sluit nauw aan bij de logica van de techniek van ‘directe standaardisering naar leeftijd’, met dien verstande dat niet een welgekozen ‘populatiestandaard’ gefixeerd wordt, maar wel een ‘risicostandaard’.

Producten van de administratie Planning en Statistiek

De administratie Planning en Statistiek geeft volgende **publicaties** uit:

- VRIND (Vlaamse Regionale Indicatoren) geeft elk jaar aan de hand van interessant cijfermateriaal een concreet beeld van wat de Vlaamse overheid doet, op welke terreinen zij actief is en welke resultaten zij behaalt. *Laatst verschenen VRIND 2004-2005: juni 2005.*
- VLAANDEREN IN CIJFERS is een jaarlijkse vouwfolder met de voornaamste socio-economische data over Vlaanderen in een Belgische context. *Laatst verschenen Vlaanderen in Cijfers: mei 2005.*
- CONJUNCTUURNOTA VOOR VLAANDEREN verschijnt per semester en geeft actuele informatie over de Vlaamse conjunctuurindicatoren, naast een situering in een ruimere, internationale context. *Laatst verschenen Conjunctuurnota voor Vlaanderen: oktober 2005.*
- STATIVARIA is een publicatiereeks die aan de Vlaamse ambtenaren, maar ook aan andere belangstellenden, originele informatie bezorgt die nuttig is bij de beleidscyclus.
Laatst verschenen nummers:
 - 35. De economische slagkracht van de ondernemingen in Vlaanderen: Economic Decision Power, evolutie en ruimtelijk spreidingspatroon.
 - 34. Vlamingen met een handicap of langdurige gezondheidsproblemen. Een verkennende schets van hun sociale positie en hun situatiebeleving aan de hand van concrete onderzoekscijfers.
 - 33. In- en uitwijking in Vlaamse steden en gemeenten. Analyse van de interne en de externe migratie naar leeftijd en ruimtelijke structuren voor de periode 1995-2002.
- VLAANDEREN GEPEILD bevat wetenschappelijke bijdragen op basis van analyses op de APS-survey naar de waarden, houdingen en gedragingen van Vlamingen. *Laatst verschenen Vlaanderen Gepeild: september 2005.*
- KWALITEITSRICHTLIJNEN BIJ HET UITVOEREN VAN SURVEYONDERZOEK is een handleiding met praktische tips voor het realiseren van kwaliteit in alle fasen van dit type onderzoek. *November 2001.*
- KWALITEITSZORG STATISTISCH PRODUCTIEPROCES bevat aanbevelingen die de verschillende kwaliteitsdimensies aan de hand van indicatoren op een concrete wijze meetbaar en zichtbaar wil maken. *November 2003.*

Bovenstaande publicaties kunnen gratis verkregen worden bij de administratie Planning en Statistiek, Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel, tel. 02/553 57 84, fax 02/553 58 08.

e-mail: caroline.temmerman@azf.vlaanderen.be.

Enkel de laatste editie van het VRIND-rapport en Vlaanderen Gepeild! zijn te betalen (15 euro elk). U kunt beide publicaties bestellen via het elektronisch bestelloket <http://publicaties.vlaanderen.be>

Al de APS-publicaties kunnen gratis gedownload worden in PDF-formaat via de website (http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publicaties/stat_Publicaties.htm).